

TARBIYA

Baxt va muvaffaqiyat sirlari

Tarbiya biz uchun yo hayot –
yo mamot, yo najot – yo halokat,
yo saodat – yo falokat masalasidir.

Abdulla Avloniy

3

RMKJ

«Sano-standart»
nashriyoti

ISBN 978-9943-6119-6-2

9 789943 611962

TARBIYA 3

BAXT VA MUVAFFAQIYAT SIRLARI

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining
3-sinf o'quvchilari uchun darslik

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi
tomonidan tavsiya etilgan

TOSHKENT
«SANO-STANDART»
2020

KBK 87.7ya71
87.7ya71
T 23

Mualliflar:

Ro'ziyeva Dilnoz, Ismatova Nargiza, Mo'minova Laylo, Islomov Zohidjon, Rahimjonov Durbek, Sattorov Shuhrat, Zamonov Zokir, Maxmudov Obiddin, Zokirova Sevara, Shermuxamedova Saodat, Akkulova Saodat, Xolmuxamedova Nilufar, Madaliyeva Sevara.

Mas'ul muharrirlar:

Z. Islomov – filologiya fanlari doktori, professor;
D. Kenjayev – tarix fanlari nomzodi.

Taqrizchilar:

M. Quronov – Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi rahbari o'rinbosari;
U. Nigmanova – Nizomiy nomidagi TDPU «Milliy g'oya va ma'naviyat asoslari» kafedrasida dotsenti;
Z. Jabborova – Respublika ta'lim markazi metodisti;
D. Bobomurotova – Toshkent shahar Uchtepa tumani 287-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi;
L. Gaynutdinova – Respublika tashxis markazi direktori;
M. Zohidova – O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi O'quv-metodika va harbiy vatanparvarlik bo'limi boshlig'i.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Din ishlari bo'yicha qo'mita, Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasining tegishli xulosalari asosida nashrga tayyorlangan.

SHARTLI BELGILAR

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

Oila davrasida

Ijodiy faoliyat

Birgalikda bajaramiz

Bilasizmi?

Hikmat

Respublika maqsadli kitob jamg'armasi mablag'lari hisobidan chop etildi.

2-SINFDA O'RGANGANLARIMIZNI TAKRORLAYMIZ

- ✓ DO'STLARGA G'AMXO'RLIK QILISH
- ✓ KICHIKLARGA YORDAM BERISH
- ✓ KATTALARNI HURMAT QILISH
- ✓ KIYINISH MADANIYATIGA RIOYA QILISH
- ✓ XUSHMUOMALA BO'LISH
- ✓ KECH QOLMASLIK
- ✓ DARSGA TAYYOR HOLATDA KELISH
- ✓ DARSDA TARTIBLI BO'LISH
- ✓ O'NG QO'L QOIDASIGA AMAL QILISH
- ✓ TANAFFUSDA BOSHQALARNING
DAM Olishiga XALAQIT QILMASLIK
- ✓ XAVFSIZLIK QOIDALARIGA RIOYA QILISH
- ✓ OSHXONADA TARTIBGA RIOYA QILISH

I
BOB

ORZULAR MAQSADLAR SARI YETAKLAYDI

1-MAVZU: MUNOSIB FARZAND

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

1. «Munosib farzand» deganda nimani tushunasiz?
2. Oilangizga munosib farzand bo'lish uchun nima qilish kerak deb o'ylaysiz?
3. Vatanimizga munosib bo'lish uchun qanday inson bo'lish kerak?
4. O'z ota-onangizga munosib farzand bo'lish uchun nimalar qilyapsiz?

Mana, orziqib kutilgan kun ham keldi. Turkiyada o'tkaziladigan fan olimpiadalariga o'quvchilar bir necha oy tayyorlanishdi. Aeroportda ota-onalari ularga yaxshi tilaklar bildirishdi.

– Siz Vatanimizga munosib farzand bo'lishingiz kerak, albatta, g'alaba bilan qayting, – deya duo qilishdi kattalar.

Turkiyada o'tkazilgan olimpiadada Ozarbayjon, Qozog'iston, Qirg'iziston, Rossiya, Turkiya, Ukraina va boshqa davlatlardan 500 nafar o'quvchi ishtirok etdi.

Tinimsiz mehnat, muntazam darslar, yaqinlarining yordami bilan ular g'alaba qozonishdi.

O'quvchilar ota-onalari va ustozlarining ishonchini oqlashdi. Musobaqada 6 ta oltin, 20 ta kumush va 23 ta bronza medallari qo'lga kiritildi. Umumjamoa hisobida birinchi o'rin egallandi.

I bob. Orzular maqsadlar sari yetaklaydi

Ijodiy faoliyat

1. Hikoyaga nom qo'ying.
2. Sizga qaysi fan ko'proq yoqadi?
3. Siz qaysi fanlardan bilimdonlar musobaqasida ishtirok etishni xohlar edingiz?
4. Bilimdonlar musobaqasida yutuqqa erishish uchun nimalar qilish kerak?
5. Ota-ona va ustozlarning ishonchini oqlash uchun qanday harakat qilish kerak? Ishonchni oqlash o'zi nima?
6. Sizning imkoniyatlaringiz hammada ham yo'q. Bu imkoniyatlardan qanday foydalana olayotganingizni o'ylab ko'ring.

Oila davrasida

Quyida berilgan so'zlardan foydalanib, gap tuzing. Nima uchun bu so'zlarni ishlatganingizni tushuntiring.

Muvaffaqiyatga erishish juda oson.
Buning uchun:

Katta _____ qiling.

Orzularingiz uchun _____,
_____ oling.

Olg'a boring, orzulardan _____
kechmang.

Orzu qila oldingizmi, unga _____
ham olasiz.

Foydalanish uchun so'zlar:

intiling, bilim

orzular, erisha, voz

2–3-MAVZULAR: MUVAFFAQIYAT – QAT’IYAT VA MEHNAT NATIJASI

Birgalikda bajaramiz

MUVAFFAQIYATGA QANDAY ERISHILADI?

1. Texnologiya fanidan olgan bilimlaringizga tayanib, o‘z qo‘llaringiz bilan biror narsa yasang yoki rasm chizing.

I bob. Orzular maqsadlar sari yetaklaydi

2. Sinfdozlaringiz bilan kelishib 6 ta oq qog'ozga o'quvchilar soniga teng katakchalar chizing va katakchalarning har biriga 1000 so'm deb yozib chiqing. Katakchalarni qaychida kesib oling, har bir sinfdoshingizga 5 tadan tarqating.

3. Sinfingiz bankini tashkil qiling va qolgan pullarni bankka qo'ying.

4. Sinfdozlaringiz bilan yarmarka tashkil qiling. Biror-bir mahsulotga pulingiz yetmasa, bank bilan shartnoma tuzib ko'ring.

5. Har biringiz o'z mahsulotingizga narx qo'ying va uni reklama orqali soting.

6. Xizmat ko'rsatish shoxobchalarini ham tashkil qilib ko'ring.

Ijodiy faoliyat

1. Nima uchun narxlarni bunday belgilaganingizni asoslashga harakat qiling.
2. Mahsulotni ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, sotish yoki sotib olishning qaysi biri eng oson ish deb o'ylaysiz?
3. Sotuvdan qancha foyda ko'rdingiz?
4. Quyidagi jadvalni to'ldiring.
 - 1) Qaysi mahsulot yaxshi sotildi?
 - 2) Mahsulot sotish uchun qanday qoidalarga amal qilish kerak?
 - 3) Qanday mahsulotni sotib olasiz?
 - 4) Xizmat ko'rsatishning qaysi turidan foydalandingiz?

Savollar	1	2	3	4
Mahsulotga bo'lgan ehtiyoj				
Sotish				
Sotib olish				
Xizmat ko'rsatish				

I bob. Orzular maqsadlar sari yetaklaydi

MAQSAD VA IMKONIYAT

Qandolat fabrikasini tashkil qilish orzusi bolaligimdan boshlangan.

Shirinliklar jon-u dilim edi. Do'konlar peshtaxtasida chiroyli qilib terib qo'yilgan shirinliklarni ko'rsam, ko'zim quvnab ketar edi.

Buvimdan shirinliklar olib berishlarini so'rardim. Ular bilan birgalikda shirinliklar sotib olish uchun do'konga borar edik.

U vaqtlarda to'rt-besh xil turdagi shirinliklar ishlab chiqarilar edi. «Katta bo'lsam, sifatli va har xil shirinliklar ishlab chiqaraman, men kabi bolalarda tanlash imkoniyati ko'proq bo'lsin va bizning shirinliklarini hamma maqtab-maqtab yesin», deb orzu qilganman.

Yillar o'tdi. Bolalikdagi orzularimni amalga oshirish uchun tinmay harakat qildim. Nihoyat, 2017-yilda maqsadimga erishdim.

Toshkent shahrida «O'zbek qandolati» brendi ostida qandolatchilik fabrikasini tashkil qildik. Katta maydonda qurilgan fabrikada jahonning eng mashhur korxonalarining ishlab chiqarish uskunolari o'rnatildi. Hozirda fabrikada 256 xil qandolat mahsulotlari ishlab chiqariladi.

Aziz bolajonlar! Men o'z oldimga qo'ygan maqsadimga erishish uchun tinmay mehnat qildim. Siz ham faqat olg'a harakat qilsangiz, orzularingizga, albatta, erishasiz.

Barchangizni fabrika bo'ylab virtual sayohatga taklif qilaman!

Azizxon Amilov

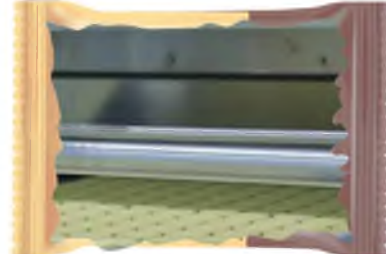

I bob. Orzular maqsadlar sari yetaklaydi

Ijodiy faoliyat

Rasmlar asosida matn tuzing.

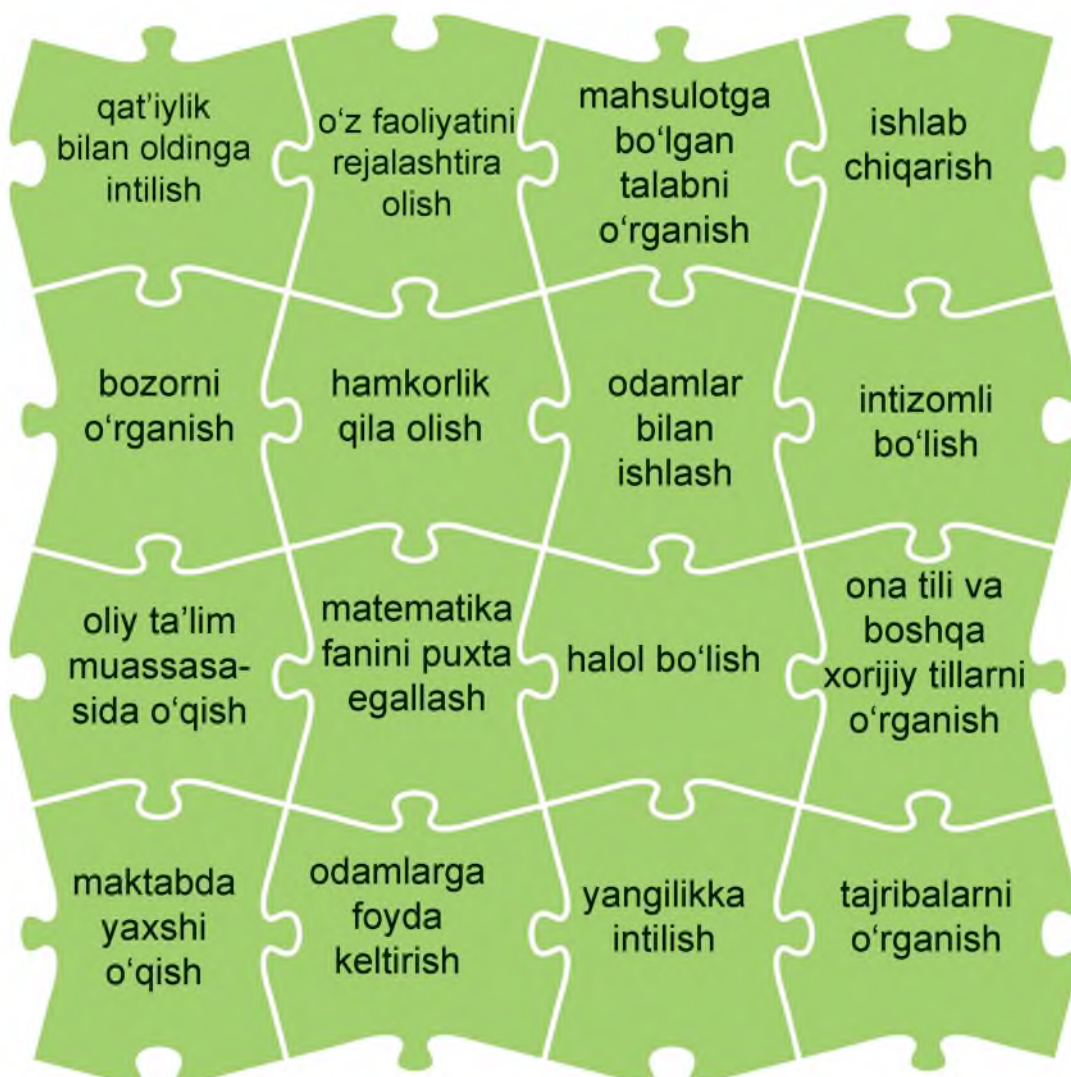

Oila davrasida

Siz nima deb o'ylaysiz, Azizxon Amilov qandolatchilik fabrikasini tashkil qilish orzusini qanday amalga oshirgan? Berilgan harakatlarni ketma-ketlikda raqamlab, daftaringizga ko'chiring.

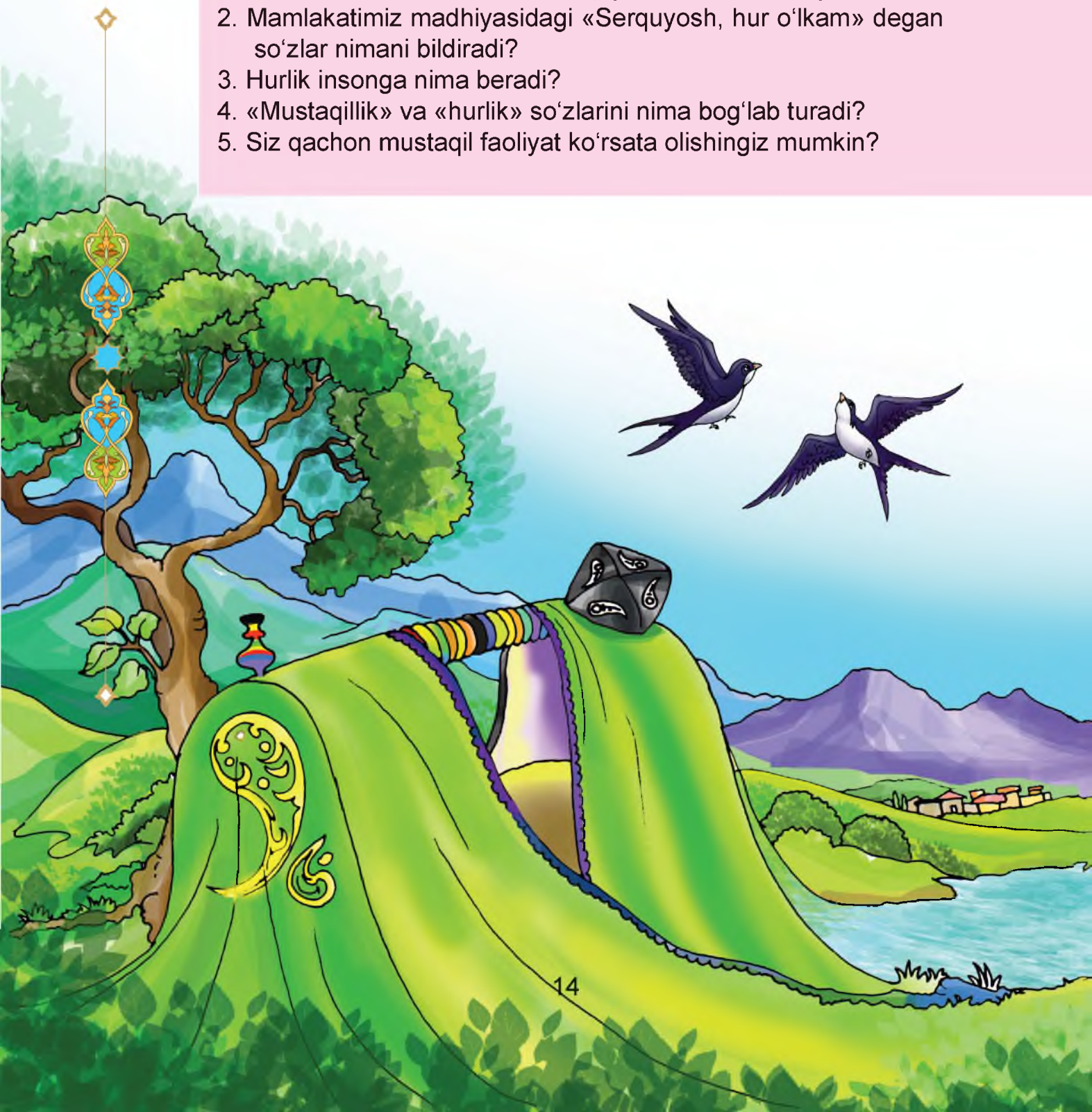
I bob. Orzular maqsadlar sari yetaklaydi

4-MAVZU: SERQUYOSH, HUR O'LKA

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

1. Nima uchun O'zbekistonni serquyosh o'lka deb ataymiz?
2. Mamlakatimiz madhiyasidagi «Serquyosh, hur o'lkam» degan so'zlar nimani bildiradi?
3. Hurlik insonga nima beradi?
4. «Mustaqillik» va «hurlik» so'zlarini nima bog'lab turadi?
5. Siz qachon mustaqil faoliyat ko'rsata olishingiz mumkin?

Ijodiy faoliyat

Dunyodagi mening makonim

1-qadam. Sirkul yordamida qog'ozlarga turli o'lchamdagi doira shakllarini chizing. Doiralarning o'lchami katta talashib borishi zarur; 2-qadam. Doiralarni qaychi yordamida ehtiyotkorlik bilan qirqib oling; 3-qadam. Eng katta doirani «Ona Yer», kichikrog'ini «Mening Vatanim», undan kichikrog'ini «Mening shahrim (tumanim)», undan-da kichikrog'ini «Mening mahallam», eng kichigini «Mening uyim» deb nomlang; 4-qadam. Doiralar ichida nimani tasvirlagan bo'lardingiz? Tasavvuringizni doiralar ichiga tushiring; 5-qadam. Har bir doiraning nomini yarimoy shaklida pastki qismiga yozib chiqing; 6-qadam. Eng katta doiradan boshlab, ustma-ust qilib taxlang. Doiralarning nomi ko'rinib tursin; 7-qadam. Har bir doiraning yuqorisini qalam bilan belgilang. Birlashtirish uchun kichik teshik hosil qiling va shu yerdan ip yoki halqa o'tkazib birlashtiring; 8-qadam. Ularni aylantirib ochib ko'ring. Bu suvenirni kimgadir sovg'a qilishingiz mumkin; 9-qadam. «Oila – Vatan ichidagi Vatan» degan hikmatni bu doirachalar bilan bog'lab tushuntirishga harakat qiling.

Eslatma: doirachalarning orqa tarafiga rasm bilan bog'liq hikmatli so'zlarni yozishingiz ham mumkin. Bunda, albatta, kattalardan yordam so'rang.

I bob. Orzular maqsadlar sari yetaklaydi

Oila davrasida

Quyidagi savollarga kattalar yordamida javob izlab ko'ring.

1. Sayyoramiz oldida bizning qanday burchlarimiz bor?
2. Inson Vatani uchun qanday yaxshi ishlar qila oladi?
3. Viloyat va shahrimiz tinchligi uchun nimalar qilishimiz mumkin?
4. Ona qishlog'imiz, mahallamizni qanday asrab-avaylashimiz mumkin?
5. Oilamiz baxti uchun qanday hissa qo'sha olamiz?

Ijodiy faoliyat

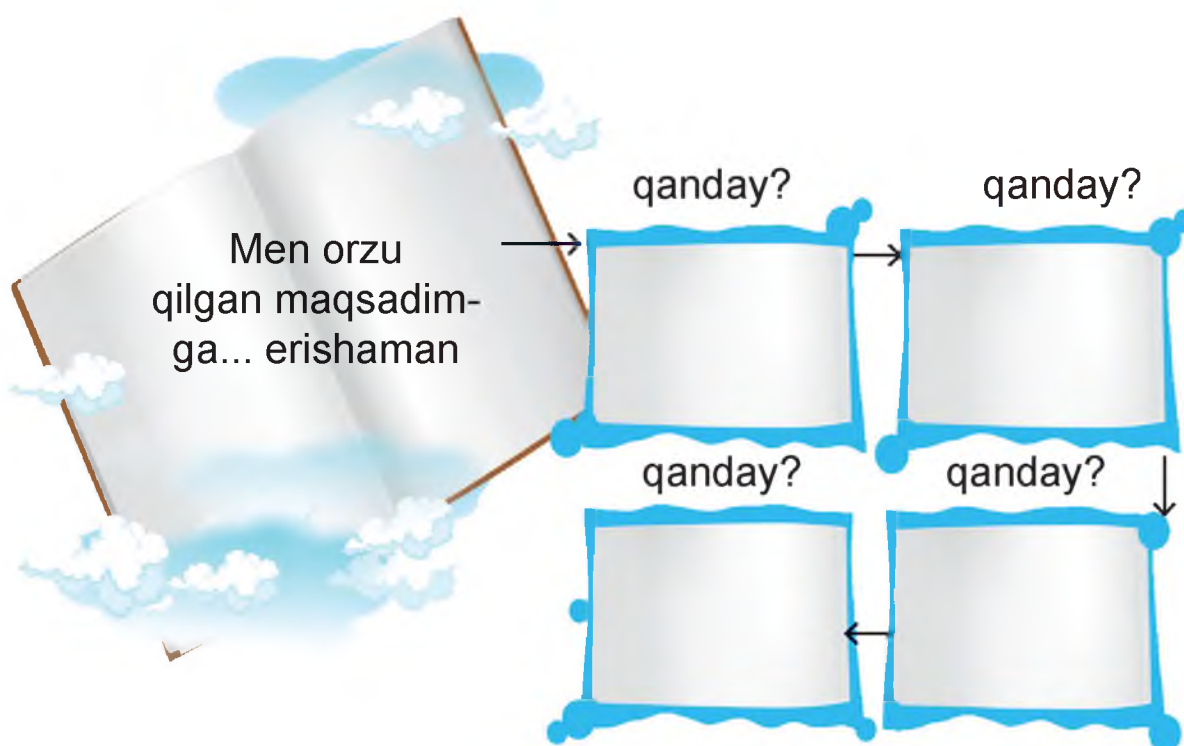
1. Maqolni o'qing va berilgan topshiriqlarni bajaring.
*Ona yurtning omon bo'lsa,
Rangi ro'ying somon bo'lmas.*
2. «Ona yurtning omon bo'lsa» deganda nimani tushundingiz?
3. Sizning ona yurtningiz qayer?
4. Ona yurtning omon bo'lishi nimalarga bog'liq?
5. Yurtning farovonligi uchun siz nima qila olasiz va nima qilmoqdasiz?
6. «Rangi ro'ying somon bo'lmas» deganda nimani tushundingiz?

I BOB YUZASIDAN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. O'zingiz orzu qilgan maqsadga erishish uchun qanday rejalaringiz bor? Siz havas qilgan insonlar muvaffaqiyatga qanday erishganlar?
2. Quyidagi chizmaga e'tibor qarating. Muammo yuzasidan fikr yuriting.

3. Ota-onangiz bilan kelajagingiz haqida suhbatlashib ko'ring. Yaqinlaringizning qaysi xislatlarini qadrlaysiz?
4. Quyida keltirilgan jummalarni o'qing va ularga mos keladigan so'zlar bilan to'ldiring.

Ota-onasiga munosib farzand ...

Men orzuyimga erishishim uchun ...

Mening imkoniyatlarim ...

Serquyosh, hur o'lkam ...

I bob. Orzular maqsadlar sari yetaklaydi

5. «Harakatda – barakat» maqolining ma'nosiga mos keluvchi hikoya, ertak, masallardan misollar keltiring. Topgan misolingizni do'stlaringizga ko'rsatib, ularning fikrini biling.
6. O'z qat'iyyati, sabr-qanoati natijasida muvaffaqiyatga erishgan tengdoshlaringiz haqida Internet materiallarini o'qib, sinfda so'zlab bering.
7. Oiladagi kattalar bilan sog'liqni mustahkamlash haqida suhbatlashing.
8. Maqsadingizga erishish uchun yaqinlaringiz, do'stlaringiz, Vatanningizning o'rni haqida mulohaza yuriting.
9. Eng oliy maqsad – ona Vatanning gullab-yashnashi uchun xizmat qilish ekanligining mag'zini chaqing. O'zingiz va o'rtoqlaringizni ona yurt ravnaqi uchun mas'uliyatli, deb bilasizmi?

II
BOB

BILIM VA ODOB – INSON ZIYNATI

5-MAVZU: ENG BUYUK SHARAF

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

1. «Sharaf» deganda nimani tushunasiz?
2. Sharaflı nomga ega bo'lgan insonlardan kimlarni bilasiz?
3. «O'qish va o'rganishdek sharaflı hamda yoqimli narsa yo'q» deganda nimani tushunasiz?

Hikmat

Ey farzand, ilm mol (davlat)dan
yaxshidir, ilm seni qo'riqlaydi, sen esa
molni qo'riqlaysan. Molni sarflash bilan
kamayadi, ilmni sarflash bilan
ziyoda bo'laveradi.

II bob. Bilim va odob – inson ziynati

Sevara «Atrofimizdagi olam» darsida bizni o'rab turgan havo haqidagi ayrim ma'lumotlarni tushunishga qiynaldi. Qo'l ko'tarib savol bermoqchi bo'ldi.

– Voy, shuni ham bilmaysanmi? – iljaydi partadoshi Bobur.

– Hozir ustozga savol bersam, sinfdagi bolalar mening ustimdan kulishadi, – o'zicha o'yladi Sevara va savol bermadi.

Kelgusi darsda ustozini uni savolga tutdi. Sevara jimgina yerga qaradi.

– Ustoz, men u darsni tushunmagan edim, – sekingina javob berdi u.

– Tushunmagan bo'lsang, nima uchun so'ramading? Kim tushunmadi, deb so'radim-ku. Bahona qilma! – dedi ustozini va unga ikki baho qo'ydi.

Ijodiy faoliyat

1. Hikoyaga sarlavha qo'ying.
2. «Bilmaslik ayb emas, o'rganishga intilmaslik aybdir» degan hikmatni hikoya bilan bog'lang.
3. Sevara ikki baho olmasligi mumkinmidi?
4. Sevaraning xatosini toping.
5. Siz hikoyadan o'zingiz uchun qanday xulosa chiqardingiz?

RIVOYAT

Rivoyat qilinishicha, bir kuni Muhammad (s.a.v.) Hiro g'orida o'tirganlarida Jabroil farishta kelib: «O'qing!» – dedi. U kishi: «Men o'qishni bilmayman», – dedilar. Farishta yana: «O'qing», – dedi. «Men o'qishni bilmayman», – dedilar. U yana bir bor: «O'qing!» – dedi. «Men o'qishni bilmayman», – deb uchinchi marotaba javob qaytardilar. Jabroil farishta: «O'qing, Rabbingiz ismi bilan! O'qing!» – dedi qat'iylik bilan.

Oila davrasida

1. Berilgan matnda o'qish lozimligi haqida necha marotaba aytiladi?
2. Komil inson bo'lish uchun faqat bilimning o'zi yetarlimi?
3. Bilim olishning ahamiyati haqida kattalardan so'rab biling.

6-MAVZU: BILIM OLISH ODOBI

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

1. Bilim olish uchun odobli bo'lish kerakmi?
2. Dars vaqtida boshqa ishga chalg'ib, darsni tushunmay qolgan vaqtingiz bo'lganmi?
3. Ustozingiz qaysidir sinfdoshingizga «Darsga xalaqit bermas, boshqalarning vaqtini o'g'irlayapsan», – deb tanbeh berganmi?
4. Birovning vaqtini qanday o'g'irlash mumkin? O'g'irlangan vaqtni to'lab berish mumkinmi?

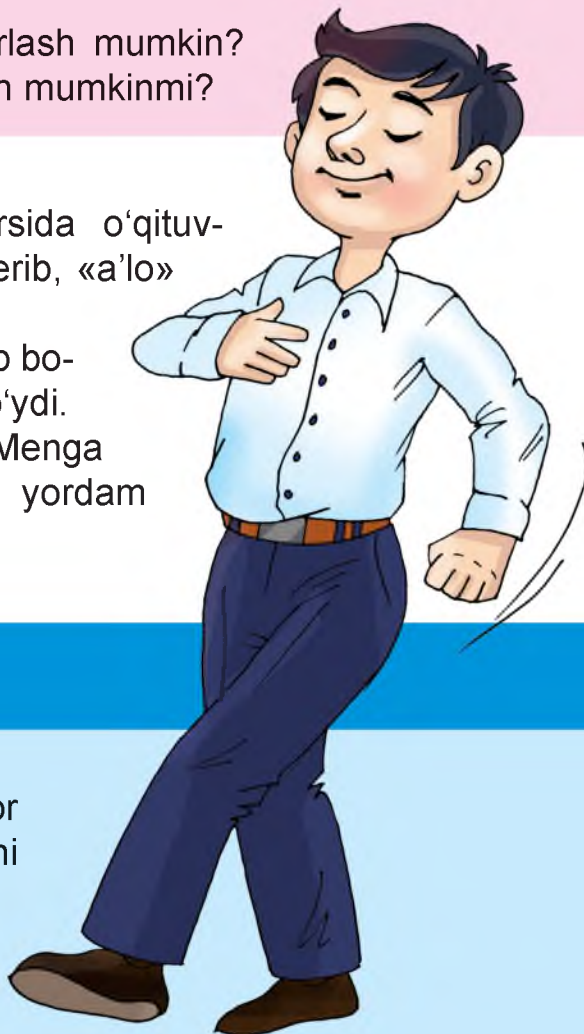
Sardor bugun matematika darsida o'qituvchining barcha savollariga javob berib, «a'lo» baho oldi.

Partalar orasidan viqor bilan yurib borar ekan, o'rtoqlariga bir-bir qarab qo'ydi. Darsdan so'ng o'rtog'i Abbas: «Menga mana bu masalani tushunishimga yordam ber», – dedi umid bilan.

Ijodiy faoliyat

1. Siz nima deb o'ylaysiz, Sardor qanday javob bergan bo'lishi mumkin?
2. Siz Sardorning o'rnida qanday yo'l tutgan bo'larдингiz?

Sardor esa: «Voy, voy, voy, nima deyapsan? Senga masalani tushuntirsam, sen ham «a'lo» baho olasan. Yo'q, tushuntirmayman!» – deb javob berdi.

Bu voqeaga guvoh bo'lgan Dilbar Abbosga: «Kel, men yordam beraman, kecha men ham «a'lo» baho olgandim», – dedi.

Ularni kuzatib turgan ustози Dilbarga: «Barakalla, qizim, hech qachon do'stlaringdan yordamingni ayama», – dedi.

Ijodiy faoliyat

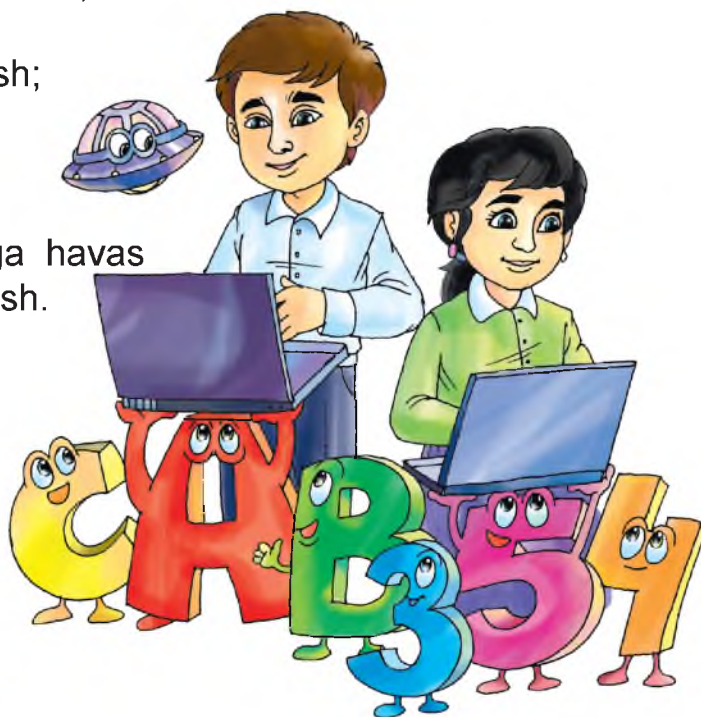
1. Hikoyaga sarlavha qo'ying.
2. Sardor va Dilbarning harakatlariga baho bering.
3. Katakalar ichidagi harflarda «*Odobli bola elga manzur*» maqoli yashiringan. Ushbu maqolni toping.

q	sh	e	t	o	c	s	u	k	z	h	p
o	o	d	h	j	z	y	e	l	d	n	z
d	l	o	b	o	v	a	v	g	a	a	u
a	m	n	l	i	o	l	n	k	ch	m	r
z	r	d	x	p	b	s	x	h	l	o	g
ch	u	c	m	v	n	g	u	e	v	sh	ch

Bilim olish uchun quyidagi talablarga rioya qilish kerak:

- bilim egallash yo'lidagi qiyinchiliklardan qo'rqmaslik;
- o'z ustida muntazam ishlash;
- ustozlarni hurmat qilish;
- salomatlikka e'tibor qaratish;
- odob-axloqli bo'lish;
- bergan va'dasini bajarish;
- ayyorlik qilmaslik;
- bilim egalarini hurmat qilish;
- o'rtoqlarining yutuqlariga havas qilish va ularga ergashish.

Bilasizmi?

Aflotundan «Shuncha ilmni egallash uchun qancha vaqting ketdi?» – deb so'radilar. U bo'lsa: «Vaqt-ni bekorchi narsalar va o'yin-kulgiga emas, balki bilim olishga sarflash zarur», – deb javob bergan ekan.

Oila davrasida

1. Quyidagi rasmlarga e'tibor bilan qarang. Mukammal bilim olishingiz uchun Vatanimizda qanday sharoitlar yaratilgan?
2. Siz qanday to'garaklarga qatnaysiz?
3. Ustozlaringiz sizni xatolaringiz uchun koyiganida siz xafa bo'lasizmi?
4. Ustoz qachon xursand bo'ladi, deb o'ylaysiz?

7-MAVZU: KIM BO'LSAM EKAN?

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

1. Qanday kasblarni bilasiz?
2. Katta bo'lsangiz kim bo'lmoqchisiz?
3. Milliy hunarmandchilik haqida eshitganmisiz? U to'g'risida nimalarni bilasiz?
4. «Hunar – hunardan rizqing unar» degan maqolni eshitganmisiz? Ushbu maqolni quyidagi rasmlar orqali tushuntiring.

5. Rasmlardagi kasblar haqida ma'lumot bering.
6. Qaysi kasbni tanlagan bo'lardingiz va nima uchun?

Hikmat

Har bir buyuk ish orzu qilishdan boshlanadi. Doim yodda tutingki, sizda dunyoni o'zgartirish uchun yulduzlarga yetgulik kuch, sabr va ishtiyoq bor.

Oila davrasida

1. Oila a'zolaringizning qaysi kasbda faoliyat yuritishlari haqida so'zlab bering.
2. Quyida berilgan rasmlar qaysi hunarmandchilik turiga kirishini oila a'zolaringizdan so'rab biling.
3. Milliy hunarmandchilikning qaysi turlariga qiziqasiz va nima uchun?

8–9-MAVZULAR: VAQTING KETDI – BAXTING KETDI

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

1. Vaqtni o'lchash mumkinmi?
2. Tug'ilganingizdan beri qancha vaqt o'tganligini bilasizmi?
3. Siz shu yoshga kirguningizcha qanday muvaffaqiyatlarga erishdingiz?
4. Biror-bir yutuqqa erishishingizda kimlar sizga yordam berdi? Muvaffaqiyatga erishishingiz uchun qancha vaqt ketdi?
5. «Vaqtni ortga qaytarib bo'lmaydi» deganda nimani tushunasiz?

Gulyora xalqaro fan olimpiadasida g'oliblikni qo'lga kiritgani uchun jurnalistlar uni savolga tuta boshladilar.

– Bunday muvaffaqiyatga erishish uchun qancha vaqt tayyorgarlik ko'rdingiz? – so'rashdi havas bilan.

Ijodiy faoliyat

Sizning fikringizcha, Gulyora nima deb javob bergan bo'lishi mumkin?

II bob. Bilim va odob – inson ziynati

Gulyora tinimsiz tayyorgarlik ko'rganligi va kun tartibiga qat'iy rioya qilganligini gapirdi. «Vaqtimni to'g'ri taqsimlashimda otam va ustozlarimning maslahatlariga quloq soldim», – deb qo'shib qo'ydi.

Ijodiy faoliyat

1. Gulyora «vaqtni rejalashtirish» deganida nimani nazarda tutdi?
2. Sizning vaqtingiz rejalashtirilganmi?
3. «Vaqtning to'g'ri taqsimlash» va «vaqtni rejalashtirish» deganda nimani tushunasiz?
4. «Vaqt va baxt» so'zlarining bir-biriga qanday aloqasi bor?
5. Quyida berilgan hikmatni matn bilan bog'lang.

Hikmat

Vaqt inson sarflashi mumkin bo'lgan narsalarning eng qadrli-sidir. Yo'qolgan vaqtni qaytarib bo'lmaydi. Uni umringizni chiroyli qiladigan amallarga sarflang.

Olimjon kompyuter o'yinlariga shu qadar berilib ketdiki, maktabga borish vaqti kelganini sezmay qoldi. Dars qilishga ham ulgurmad. Natijada...

Ijodiy faoliyat

1. Hikoyani davom ettiring.
2. Olimjon nimani boy berdi?
3. Sizda ham shunday holatlar bo'lganmi? Siz qanday yo'l tutgansiz?

Oila davrasida

1. Vaqtingizni shunday taqsimlangki, bunda uy ishlariga qarashish va qo'shimcha dars qilish uchun ham vaqt yetsin.
2. Tartib, intizom va odobning vaqtini to'g'ri sarflashga qanday aloqasi bor?
3. Bo'sh vaqt qanday paydo bo'ladi? Uni qanday sarflash kerak?
4. «Band bo'lishdan avval bo'sh vaqtning qadriga yet!» degan hikmatning mazmunini oila davrasida muhokama qiling.

10–11-MAVZULAR: EHTIYOTKORLIK

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

1. Qanday holatlarda birinchi tibbiy yordam ko'rsatiladi?
2. Bexosdan qo'lingizni kesib olsangiz yoki yiqilsangiz, biror joyingiz shilinsa nima qilasiz?
3. Qanday joylarda cho'milish mumkin emas?

Ijodiy faoliyat

1. Berilgan jadvalni daftaringizga chizing va uni to'ldiring.

Pichoq bilan qanday ishlash kerak?	
Qaychini ishlatganda qanday qoidalarga amal qilish kerak?	
Yelimdan foydalanganda nimalarga e'tibor qaratish lozim?	
Elektr jihozlaridan qanday foydalanish kerak?	
Rangli bo'yoqlardan foydalanganda nimalarga e'tibor berish zarur?	

2. O'quv qurollaridan foydalanishda qanday qoidalarga rioya qilish kerak?

3. Berilgan so'zlarni bir-biriga ulab maqol hosil qiling.
Hosil bo'lgan maqollarni izohlashga harakat qiling.

Yetti o'lchab,

boshing bilan
o'yla.

Qo'ling bilan
qilar ishni

shoshganning
ishi bo'sh.

Puxtaning ishi besh,

bir kes.

Yoz kunlarining birida Sardor suv bo'yida do'stlari bilan o'ynar edi.

– Kim uzoqqa suzish o'ynaymizmi? – dedi u.

– Yo'q, mumkin emas. Kattalarning nazoratisiz bunday qilishimiz yaxshilikka olib kelmaydi, – javob berdi Akmal.

– Men o'ynayman, – suvga qarab chopib ketdi Jamshid. Uning ketidan Sardor va Alisher ham yugurishdi. Hammasi birin-ketin suvga tushib, suzib ketishdi.

– To'xtanglar! – degancha Akmal qutqaruvchilar tomon shoshildi.

Ijodiy faoliyat

Nima deb o'ylaysiz, Akmal nima uchun qutqaruvchilar tomonga yugurgan bo'lishi mumkin?

II bob. Bilim va odob – inson ziynati

Akmal qutqaruvchilar oldiga kelganida bolalar taqiqlangan belgidan o'tib bo'lgan edilar. Sardor bir joyda turib qolgan, qo'llari bilan tartibsiz harakat qilayotgan edi. Jamshid unga yordam bermoqchi bo'lib qo'lini uzatdi, lekin u ham Sardor kabi bir joyda harakatlanib qoldi. Ular har qancha urinishmasin, joylaridan siljiy olishmasdi. Tezlik bilan yetib kelgan qutqaruvchilar bolalarni qayiqqa oldilar. Bu orada Sardor ancha suv yutgan, hushi o'zida emas edi.

Sardorni qirg'oqqa olib chiqib, chalqancha yotqizdilar. Unga sun'iy nafas berdilar. Ko'ksini uqaladilar, bu orada «Tez yordam» xodimlari yetib kelishdi...

Oila davrasida

1. Hikoyaga sarlavha qo'ying va uni yakunlang.
2. Akmal nima uchun «Yo'q, mumkin emas. Kattalarning nazoratisiz bunday qilishimiz yaxshilikka olib kelmaydi», deb aytdi?
3. Birinchi yordam qanday ko'rsatilar ekan?
4. Bu noxush holatning oldini olish mumkin edimi?

Ijodiy faoliyat

1. Rasmlarga qarang va ehtiyotkor bo'lishning qanchalik zarur ekanligi haqida fikringizni yozing.
2. Ehtiyotkor bo'lish uchun nimalarni bilish kerak?

12–13-MAVZULAR: KITOB – BILIM MANBAYI

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

1. Sizning uyingizda qancha kitob bor?
2. Sizga sovg'a qilingan kitoblarning hammasini o'qib chiqqanmisiz?
3. Siz o'zingiz tahsil oladigan maktabning kutubxonasiga a'zomisiz?
4. Qanday kitoblarni o'qishni yaxshi ko'rasiz?
5. «Kitob o'qish madaniyati» deganda nimani tushunasiz?

«Atrofimizdagi olam» darsida o'qituvchi sayyoralar haqida ma'lumot to'plash vazifasini berdi. Aziza va Fazilat kutubxondan mavzuga oid kitob olmoqchi bo'lishdi.

– Bu kitobni o'qish zalida o'qishingiz kerak, uyga berilmaydi, – dedi kutubxonachi.

Qizlar kitobni oldilar-da, orqadagi bo'sh partaga borib o'tirdilar. Kitobning nomi «Olam haqida bir olam ma'lumot» ekan. Kitobni varaqlar ekanlar, qizlar hayajonlarini yashira olmay bir-birlariga to'lqinlanib gapirar edilar.

Kutubxonachi qizlarga shovqin qilmaslik, boshqalarga xalaqit bermasliklarini aytdi.

Qizlar quloq solmadilar. Kutubxonachi qizlarning qo'lidagi kitobni olib qo'ydi.

– Sizlar kutubxonada o'zini tutish odobini bilmas ekansizlar, kutubxonada hech kim yo'q paytida kelasizlar, – dedi kutubxonachi.

Qizlar kutubxonadan xafa bo'lib chiqib ketishdi. «Kutubxonangizga boshqa kelmaymiz, kitoblaringiz ham kerak emas», – dedi Aziza. Fazilat Azizaning yengidan tortib: «Jim, uyat bo'ladi, ustozimizga shikoyat qiladilar», – deb, uni eshik tomon yetakladi.

Aziza kutubxonachi chalg'ib turganida bildirmasdan kitobning o'ziga kerakli sahifasini yirtib olgan edi.

Ijodiy faoliyat

1. Aziza va Fazilat qanday xatoga yo'l qo'yishdi?
2. Qizlar o'zlarini kutubxonada qanday tutishlari kerak edi?
3. Siz kutubxonada qanday qoidalarga rioya qilasiz va nima uchun?
4. Hikoyaga nom qo'ying. Uning qanday tugashini xohlaringiz? Hikoyani o'zingiz xohlagandek tugating.
5. Azizaning harakatiga baho bering. U to'g'ri ish qildimi?
6. Kitobga qanday munosabatda bo'lish kerak? Fikringizni asoslang.

II bob. Bilim va odob – inson ziynati

Oila davrasida

1. Quyida berilgan maqollardagi tushirib qoldirilgan so'zlarni toping. Mazmunini oila a'zolaringiz bilan muhokama qiling.
2. Kitobga qanday munosabatda bo'lish kerakligi haqida qoidalar yozishga harakat qiling. Ularni kundalik faoliyatingizga singdiring.

Kitob – _____ qayrog'i.

Kitob – xazina, _____ – boylik.

Kitobni _____ kerak, tafakkurning bu qasriga _____ bilan kirmoq lozim.

Foydalanish uchun so'zlar: *bilim, e'zozlash, aql, ehtirom.*

Bilasizmi?

Varaqalari buklab bir-biriga biriktirilgan muqovali kitoblar Qadimgi Rimda paydo bo'lgan.

Mamlakatimiz hududidagi eng qadimgi yozma manba «Avesto» hisoblanadi.

O'zbekistonda shunday bir kitob bor-ki, uning nusxasi dunyoda yagona. Bu muqaddas Qur'oni karim kitobidir. Bu kitob Toshkent shahridagi Mo'yi Muborak madrasasi kutubxona-muzeyida saqlanadi.

Dunyodagi eng qadimiy kitob Priss papirusidir. U papirusni 1839-yili Fivadan topgan Emil Priss sharafiga shunday nomlangan.

Yevropada kitoblar juda qimmat bo'lgan. Bundan taxminan 300 yilcha avval ba'zi kutubxonalarda kitoblar o'g'irlanmasligi uchun zanjirga bog'lab qo'yilgan.

KITOB MUTOLAA QILISH

- asabni tinchlantiradi;
- dunyoqarashni kengaytiradi;
- ijodkorlik qobiliyatini yaxshilaydi;
- hayotdagi maqsadni anglashga va qiyinchiliklarni yengishga yordam beradi;
- xotira va fikrlash qobiliyatini yaxshilaydi;
- so'z boyligini oshiradi;
- chet tilini o'rganishni osonlashtiradi;
- tinglash qobiliyatini rivojlantiradi.

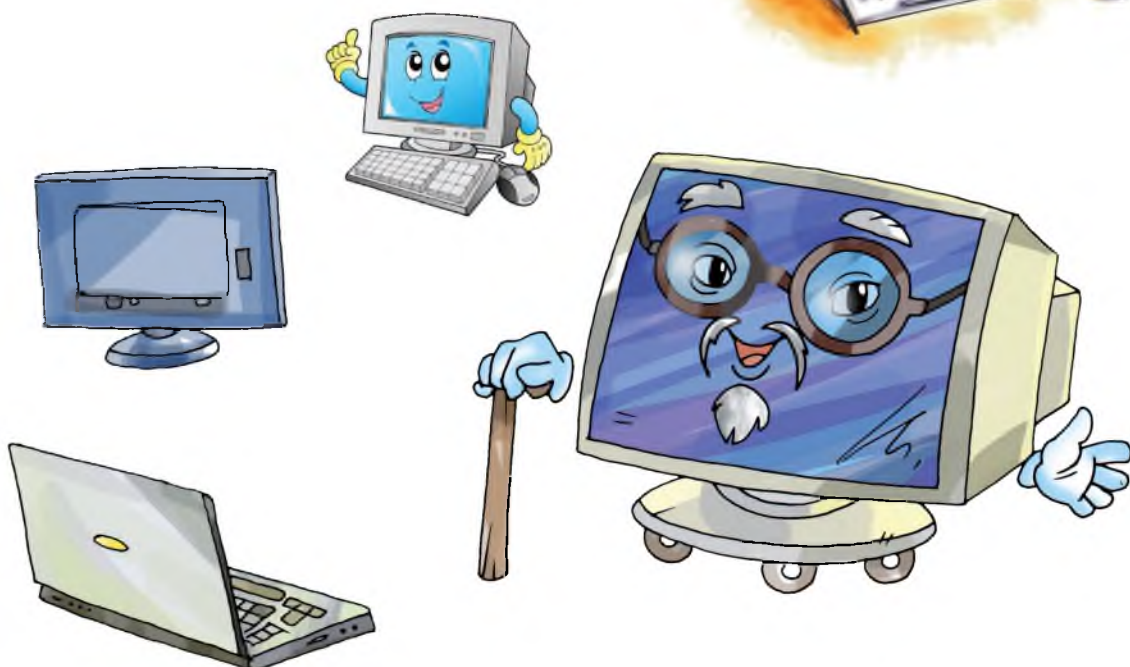
14–15-MAVZULAR: ELEKTRON AXBOROTLAR

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

1. Bilimlaringizni boyitish uchun elektron axborot vositalaridan foydalanasizmi?
2. Elektron manbalar haqida eshitganmisiz? Ulardan qanday foydalaniladi?
3. Sizga elektron axborot vositalaridan foydalanishda kim yordam beradi?
4. Siz o'zingiz foydalanadigan elektron vositalar nomini ayting.

Bolalar, meni taniyapsizlarmi? Ha, men kompyuter buvangiz bo'laman. Men 1946-yilda Amerika Qo'shma Shtatlarida tug'ilganman. Dastlab mening vazifam faqat raqamlarni hisoblash bo'lgan.

Biz to'rt avlodga egamiz. Hozirgi siz taniydigan evaralarim juda uddaburon. Ular nafaqat hisoblash, balki xotiralarida katta-katta ma'lumotlarni jamlash amallarini bajara oladilar.

Zavodlar, fabrikalar, samolyotlar, turli mashinalarni boshqara oladilar. Bilasizlarmi, ular yana gapira oladilar, rasm chizadilar, musiqa ham yozadilar, xullas, ularning imkoniyatlari juda katta. Biz inson aqli va mehnatining mahsulimiz.

Bolajonlar, bilasizlarmi, men sizlarga avlodimizning eng yosh kompyuterlarining yaxshi odatlarini aytdim. Lekin ularning imkoniyatlaridan to'g'ri foydalanmasangiz, ular sizlarni o'zlariga qaram qilib qo'yishlari mumkin.

Qanday qilib deysizmi? Hozir men sizlarga Olimjon va Salimjon haqidagi bir hikoyani aytib beraman.

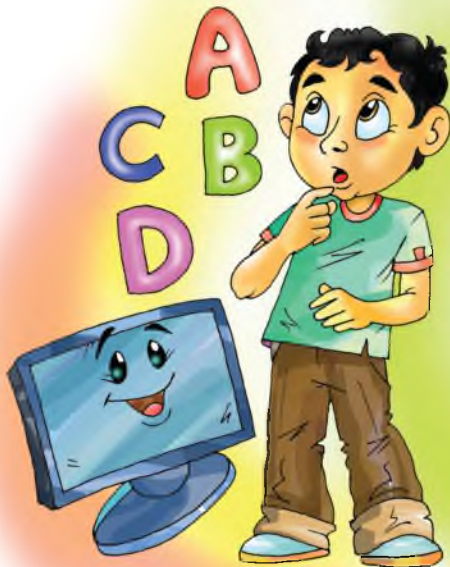
* * *

Olimjon ingliz tili darsidan uyga berilgan vazifani bajarish uchun kompyuterini yoqdi. Olimjon dars qilishi uchun zarur bo'lgan fayllarni ochdi. Kompyuterni Internet tarmog'iga uladi. Elektron kitobni ochib, uyga berilgan matnni quloqchilarni taqib eshita boshladi. Matnni bir necha marotaba qaytardi. So'ng matnni o'qib audio shaklida yozdi-da, yana qayta eshitdi. Yangi so'zlarni lug'at daftariga ko'chirdi. Berilgan savollarga javob topdi.

II bob. Bilim va odob – inson ziynati

Shu kuni Salimjon ham ingliz tilidan uyga berilgan vazifani bajarish uchun kompyuterini yoqdi. Kompyuterdagi o'yinlarga berilib, uy vazifalarini unutdi. Ertasi kuni ustoz: «Nima uchun uyga berilgan topshiriqlarni bajarmading?» – deb uni savolga tutdi. Salimjon qizarib, indamay turdi.

Ijodiy faoliyat

1. Tushirib qoldirilgan so'zlarni toping.
Men ... yilda Amerika Qo'shma Shtatlarida tug'ilganman.
Biz inson ... va ... mahsulimiz.
2. Siz kompyuterdan qanday foydalanasiz?
3. Kompyuterdan foydalanishda qanday tartibga rioya qilish kerak?
4. Kompyuterdan foydalanishning qoidalarini ishlab chiqing. Har bir qoidani nima uchun taklif qilayotganingizni tushuntiring.

Bilasizmi?

Men dastlab ana shunday ko'rinishda bo'lganman.
Og'irligim 27 tonna bo'lgan.
Agar bir tonna 1000 kilogramm bo'lsa, men necha kilogramm
bo'lganligimni topib ko'ring-chi?

Oila davrasida

1. Hikoyalarga nom qo'ying.
2. Elektron vositalar uy vazifalarini bajarishingizda sizga qanchalik yordam beradi?
3. Sizning yoshingizda kompyuterda qancha vaqt o'tirish mumkinligini oila a'zolaringizdan so'rab biling.
4. Quyidagi matn asosida 41-betda berilgan rasmlarni izohlang: «Ularning imkoniyatlaridan to'g'ri foydalanmasangiz, ular sizlarni o'zlariga qaram qilib qo'yishlari mumkin».
5. Kompyuterning zararli ta'siridan qanday himoyalaniish mumkinligi haqida kattalardan so'rab biling.

16–17-MAVZULAR: KIYINISH MADANIYATI

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

1. Kiyimlar qanday paydo bo'lganligini bilasizmi?
2. Yozda va qishda kiyiladigan kiyimlarni bir-biridan ajrata olasizmi?
3. Faraz qiling, siz yozda dam olishga tog' yonbag'riga chiqdiniz. Kechki payt salqin tushib qoldi. Gulxan faqat qo'llaringizni isitadi. Issiq kiyimlaringiz yo'q. Chodirda uxlash uchungina imkoniyat bor. Isinish uchun nima qilasiz?
4. Topishmoqlarning javobini toping.

To'rt yonida to'rtta oy,
Boshimga berar chiroy.

Bog'lab qo'ysang – yuradi,
Yechib qo'ysang – turadi.

Mening ismim Doniyor, 6 yoshli singlim bor. U hali bog'chaga boradi. Singlim menga

«U kim? Bu nima? Qachon? Qanaqa?» degan savollarni be-

raveradi. Nimani ko'rsa, shu haqida so'raydi.

Bugun onajonim uni bog'chaga borish uchun kiyintirayotgan edilar. «Men mana bu ko'ylagimni kiyaman», – deb yozgi ko'ylagini ushlab rosa

xarxasha qildi. Onajonim: «Hozir kunlar salqin bo'lib qoldi, uni yozda kiyasan. Bu ko'ylak yupqa, hozir qalinroq ko'ylak kiyish kerak», –

dedilar. Singlim esa: «Nega yupqa?», «Nega kiyim kiyish kerak?», «Kiyimlar nega har xil?»,

«Nega men akamdek kiyinmayman?» – deb onamni

savollarga ko'mib tashladi. Onam uning savollariga javob berishdan charchadilarmi yoki mening bilimimni sinamoqchi bo'ldilarmi, «Akangdan so'ra», deb qoldilar. Shunda men singlimga: «Sen bog'changga borib kelguningcha men kiyimlar haqidagi barcha savollaringga javob topib qo'yaman», – dedim.

Men quyidagi ma'lumotlarni topdim. Siz yana nimalarni qo'shimcha qila olasiz?

* * *

Kunlarning isib yoki sovib ketishi, turli hasharotlardan himoyalalanish zarurligi sababli insonlar o'rtasida kiyim kiyishga ehtiyoj paydo bo'lgan.

Odamlar yer yuzining turli joylarida yashaganliklari uchun ularning kiyimlari o'sha joyning iqlimiga mos bo'lgan.

Poyabzallar esa keyinroq paydo bo'lgan. Vaqt o'tgani sari odamlar kiyimlarini turli bezaklar bilan bezaganlar.

Kiyimlar ularga bo'lgan ehtiyojdan kelib chiqib paydo bo'lgan. Shuning uchun ham yer yuzidagi har bir xalqning kiyimi turlicha va o'ziga xos.

II bob. Bilim va odob – inson ziynati

Millatidan qat'i nazar hamma odamlar kiyadigan kiyimlar bor.
Bilasizmi, turli sohada ishlaydigan kishilarning ham o'z
maxsus kiyimlari bo'lar ekan. Ularning kiyimlari ish faoliyatlarini
amalga oshirishga yordam beradi.

Yana bayram va tantanalarda
kiyiladigan kiyimlar ham bo'ladi.

Oila davrasida

1. Hikoyalarga nom qo'ying.
2. Siz Doniyorga kiyimlar haqida yana qanday maslahat bera olasiz?
3. «Kiyimlaringiz sizning tartibingiz haqida ma'lumot beradi» deganda nimani tushunasiz? «Kiyimingiz bashang bo'lmasa-da, ozoda bo'lsin» deganda-chi?

Ijodiy faoliyat

1. «Madaniyat» deganda nimani tushunasiz?
2. Kiyim tanlayotganda nimalarga e'tibor berish kerak?
3. «Kiyim va poyabzal kiyish madaniyati» deganda nima nazarda tutiladi?

Maktabimizda bizlarni tibbiy ko'rikdan o'tkazish uchun tibbiyot xonasiga olib borishdi.

– Yassioyoqlikni tekshiramiz, poyabzallaringizni yeching, – deyishdi shifokorlar. Biz birin-ketin oyoq kiyimimizni yecha boshladik. Tibbiyot xonasi bir zumda rezinaga o'xshash yoqimsiz hid bilan to'ldi. Maktabimiz hamshirasi: «Krossovkalar, sport oyoq kiyimlarini kun davomida kiyib yurib bo'lmaydi», – deb bizlarni koyidi. Biz esa hamshira opaning gaplarini eshitib xijolat bo'ldik.

Ijodiy faoliyat

1. Oyoq kiyimining inson hayotiga ta'siri bormi?
2. Maktab hamshirasi «Krossovkalar, sport oyoq kiyimlarini kun davomida kiyib yurib bo'lmaydi», deganida nimani nazarda tutdi?
3. Oyoq kiyimini kiyishning qanday tartib-qoidolari bor?

Birgalikda bajaramiz

Guruhlarga bo'lining.

1-guruh

Rasmlarga e'tibor bilan qarang va quyidagi topshiriqlarni bajaring.

1-savol. Quyidagi rasmdan bayram va tantanalarda kiyiladigan yoshingizga mos kiyimlarni ajrating. Ularga mos oyoq kiyim tanlang.

II bob. Bilim va odob – inson ziynati

2-savol. Mos javobni toping.

1	Maktab kiyimi	a	
2	Sport kiyimi	b	
3	Bayram va tantanalar kiyimi	d	
4	Kundalik kiyim	e	
5	Tungi kiyim	f	

2-guruh

Rasmlarga e'tibor bilan qarang va quyidagi topshiriqlarni bajaring.

1-savol. 49-betdagi rasmdan yoshingizga mos bo'lgan kundalik kiyiladigan kiyimlarni ajrating. Ularga mos oyoq kiyim tanlang.

2-savol. Mos javobni toping.

1	Sport poyabzali	a	
2	Bayram va tantanalarda kiyiladigan poyabzal	b	
3	Kundalik kiyiladigan poyabzal	d	
4	Uyda kiyiladigan poyabzal	e	
5	Maktabga kiyiladigan poyabzal	f	

Bilasizmi?

YAXSHI ODAT

Ko'chaga chiqishdan avval egningizdagi kiyimingizga qarang, «Shunday holda ko'chaga chiqsam bo'ladimi?» deb o'zingizga savol bering. Qayerga bormoqchi bo'lsangiz, shunga yarasha kiyinib ko'chaga chiqing. Ko'chada sizni hamma ko'radi va didingizga baho beradi.

18–19-MAVZULAR: OZODALIK – INSON KO'RKI

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

1. «Shaxsiy gigiyena» deganda nimani tushunasiz?
2. Nima uchun kattalar «Qo'llaringizni ovqatdan oldin ham, ovqatdan keyin ham yuving», deb ta'kidlashadi?
3. Qo'llaringizni qancha vaqt davomida yuvasiz?
4. Shaxsiy buyumlarni tartibli va ozoda saqlash uchun nima qilish kerak?

Olimjon maktabdan keldi-da, darhol oshxonaga chopdi. Uning qorni rosa och qolgan edi. Stol ustidagi nonni olib, bankada turgan sovuq choyni piyolaga ham quymasdan ichdi.

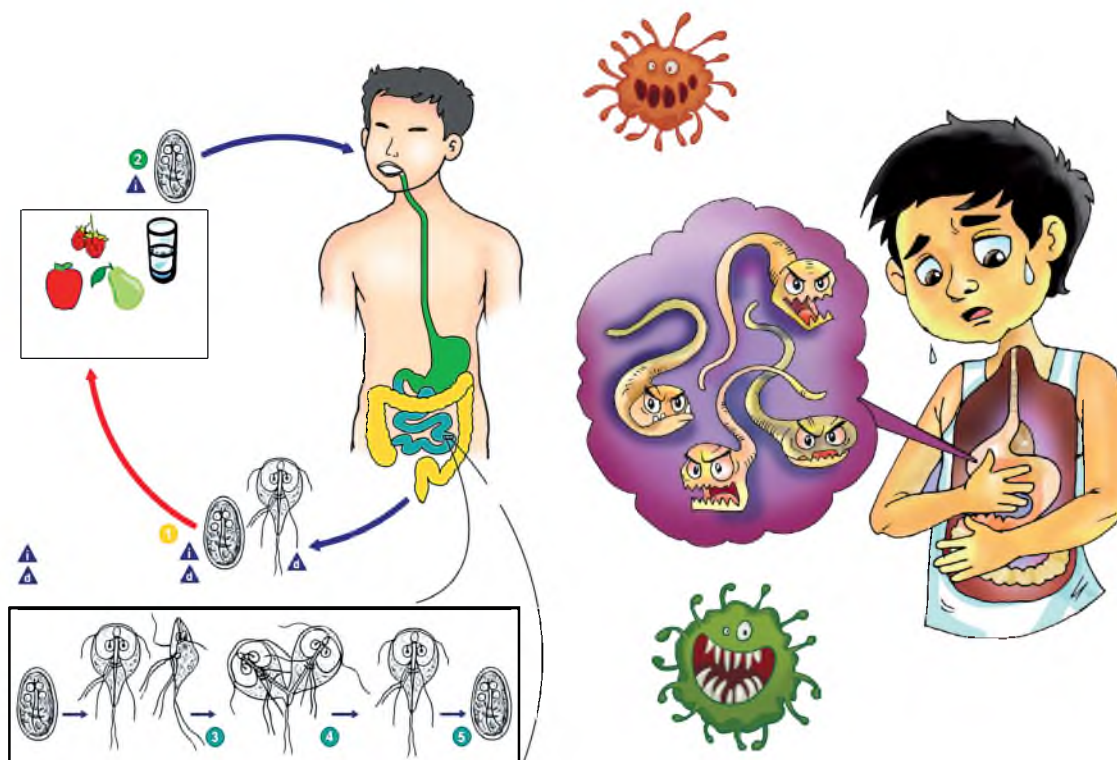
Ijodiy faoliyat

1. Olimjonning harakatlarini baholang.
2. Sizda ham shunday holatlar bo'ladimi?
3. Hikoyani davom ettiring.

Ertasi kuni Olimjon maktabga bora olmadi. Qorni og'ridi. Betob bo'lib yotib qoldi.

Ijodiy faoliyat

1. Hikoyaga sarlavha qo'ying.
2. Qoldirilgan darslarni o'zlashtirish uchun Olimjon nima qilishi kerak?
3. Olimjon betob bo'lib qolgach, nimalarni o'tkazib yubordi?
4. Olimjon bilan sodir bo'lgan hodisaning oldini olish mumkin edimi?
5. Shaxsiy gigiyena nima uchun zarur?

SHAXSIY GIGIYENA

Uyingizni ozoda tuting

Qo'llaringizni va
tanangizni tez-tez yuving

Toza ichimlik
suvidan
foydalaning

Mevalarni
yeyishdan avval
yuvishni unutmang

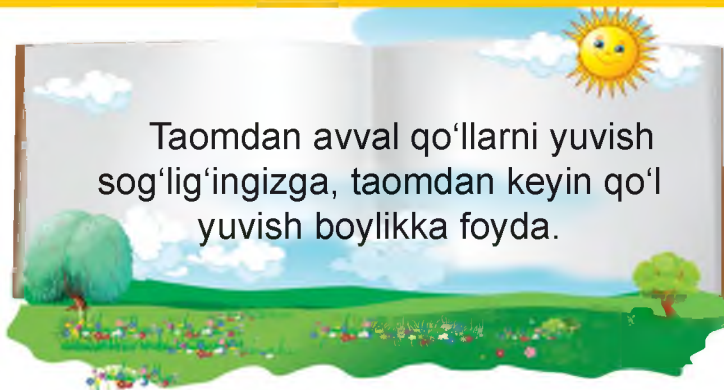

Kiyimlaringizni toza tuting

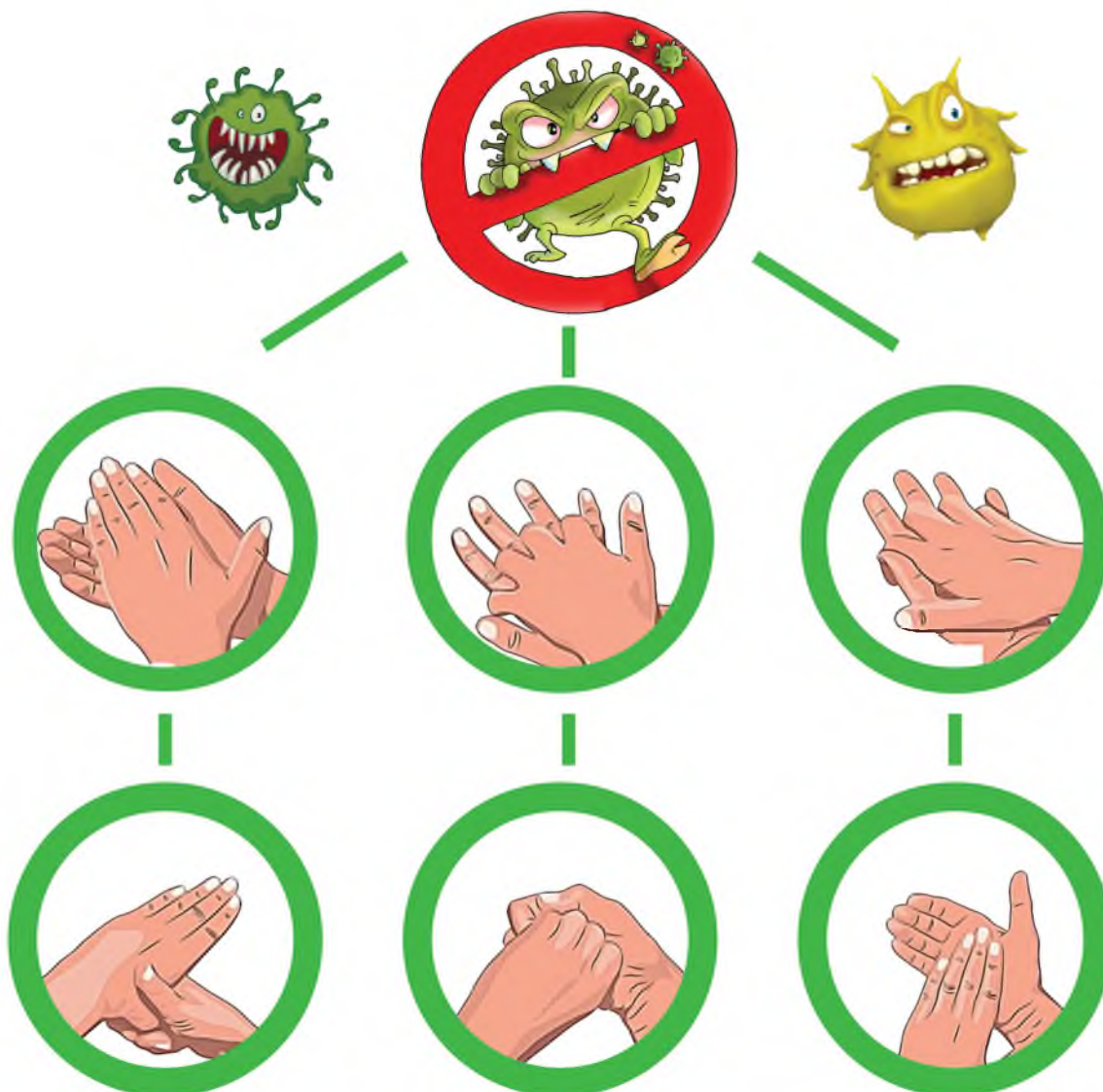
Hikmat

Taomdan avval qo'llarni yuvish
sog'lig'ingizga, taomdan keyin qo'l
yuvish boylikka foyda.

Ko'chadan keldingizmi, qo'llaringizni sovunlab yuvishni unutmang!

Oila davrasida

1. Rasmlar asosida hikoya tuzing.
2. 54-betda berilgan hikmat bilan rasmlarni bog'lab tushuntiring.
3. Qo'llaringizni to'g'ri yuvishni mashq qiling, o'zingizdan kichiklarga ham o'rgating.

20-MAVZU: OZODALIKNI XONAMIZDAN BOSHLAYMIZ

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

1. Xonangizni tartibga solishda ishni nimadan boshlaysiz?
2. Kitob-daftarlaringiz va o'quv qurollaringizni qanday saqlaysiz?
3. Kitob-daftarlaringiz ustiga nima uchun g'ilof kiydirasiz?
4. Kiyimlaringizni javonga qaysi tartibda taxlaysiz?
5. Kiyimilgichdan foydalanganingizda birinchi bo'lib nimani osib qo'yasiz?

Men bir kuni Bilmasvoyning uyiga dars qilish uchun bordim. Uning xonasi juda betartib ekan.

– Dars tayyorlashdan avval xonani tartibga keltirishimiz kerak, – dedim norozi ohangda.

– Bu xona bitta meniki emas, singlim ham bor, narsalarini o'zi yig'sin! – javob berdi Bilmasvoy.

– Buvim kattalar kichiklarga o'rnak bo'lishi kerak, deb ay-tadilar. Kel, men senga yor-dam beraman, – dedim.

Ishni nimadan boshla-ganimizni aytaymi?

Hikmat

Ishimizni shkafdagi kiyimlarni
taxlashdan boshladik.
Paypoqlarning poyini topib,
taxladik. Kiyimlarni ilgichga osdik.
Siz ham bajarib ko'ring.

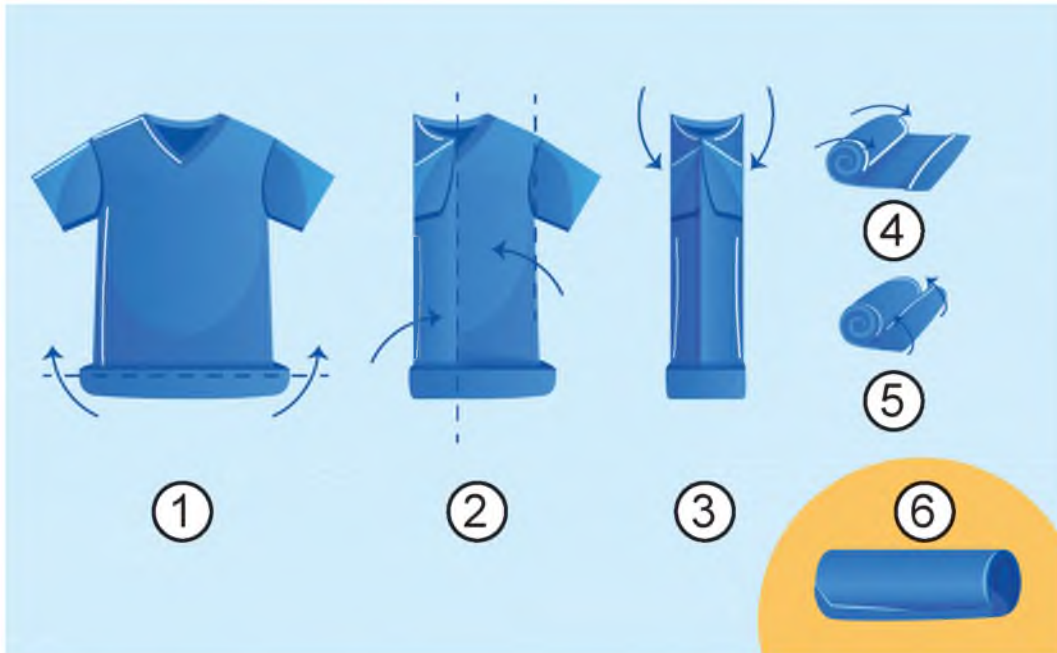

II bob. Bilim va odob – inson ziynati

Shimlarni taxladik va ularni ham kiyimilgichga ildik.

Maykalar va sviterlarni taxlab,
javonga tartib bilan joylashtirdik.

II bob. Bilim va odob – inson ziynati

Xonani tozalab chiqdik. Kitob javonini ham tartibga keltirdik.
Endi dars qilsak bo'ladi.

Avvalgi holat

Tartibga keltirilgandan
keyingi holat

Oila davrasida

1. Berilgan rasmlar asosida xonangizni tartibga keltiring.
2. «Tartibli joyda ish unadi» deganda nimani tushundingiz?
3. E'tibor bergan bo'lsangiz, biz matnda oyoq kiyimlar haqida to'xtalmadik. Ularni qanday tartibga keltirish haqida o'zingiz mustaqil so'zlab bering.

21-MAVZU: INSON ODOBI BILAN GO'ZAL

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

1. «Odobni odobsizdan o'rgan» deganda nimani tushunasiz? Odobsizdan ham odob o'rganish mumkinmi?
2. Odob insonni qanday qilib go'zal qilishi mumkin?
3. Odob, tartib, intizom, andisha kabi so'zlarning mazmunan bir-biriga yaqin tomonlari bormi?
4. Barcha uchun majburiy bo'lgan odob qoidalarini kim o'ylab topgan bo'lishi mumkin?
5. Siz yana qanday odob qoidalarini bilasiz?

Avtobus navbatdagi bekatda to'xtab, yo'lovchilarni tushirdi. Chiqayotganlar orasida ozoda kiyingan, do'ppisi tagidan jingalak sochlari ko'rinib, yuziga yanada chiroy berib turgan qiz e'tiborimni tortdi.

Kelgusi bekatda bir ayol qo'lida tugun bilan avtobusga chiqdi-da, boyagi qizchani oldiga borib o'tirdi.

– Voy, namuncha badbo'y bo'lmasa! Tog'orangiz bilan kiyimlarimni kir qilyapsiz, – deya burnini jiyirib o'rnidan turib ketdi qiz.

– Qizim, bu ovqatning hidi, – dedi ayol xafa bo'lib.

– Bunday badbo'y ovqatni yeyish mumkinmi? – jerkib berdi qiz.

– Tashqi ko'rinish ba'zan aldamchi bo'lar ekan-da, – deb qo'ydi o'ziga o'zi ayol.

Ijodiy faoliyat

1. Hikoyani yakuniga yetkazing.
2. Qizchaning harakatlariga baho bering.
3. Ayol «Tashqi ko'rinish ba'zan aldamchi bo'lar ekan-da» deganda nimani nazarda tutdi?
4. Rasm asosida matnga mos so'zlarni qo'ying.

1. Jamoat joylarida telefonda ... gaplashish kerak.

2. Avtobusning orqa eshigidan ..., oldi eshigidan ...

3. Birinchi bo'lib ... yo'l bering.

4. Kattalarga qo'lini ... qo'yib salom beriladi.

5. Kattalarning gapini ...

6. Har qanday holatda ... bilan harakat qiling.

7. ... hammaga namoyish qilmang.

8. Ko'p ... dan ko'ra ko'p tinglash yaxshi.

9. Yopiq eshikni ... kerak.

II bob. Bilim va odob – inson ziynati

10. Birovning uyiga ... mumkin emas.
11. ... birovning narsasini olib bo'lmaydi.
12. Odamlarga doim yaxshilik bilan ... kerak.
13. Va'da bergandan keyin ... kerak.
14. Qo'lingdan kelsa ... qil. Kelmasa ... qilma.
15. Biror joyda navbatda turish zarur bo'lsa ... rioya qil.

Foydalanish uchun so'zlar: *chiqiladi, yomonlik, past ovozda, vazminlik, gapirish, kattalarga, taqillatish, bo'lmang, mo'ralash, tartibga, tushiladi, bajarish, yaxshilik, ko'ksiga, fe'lingizni, so'roqsiz, munosabatda bo'lish.*

Oila davrasida

1. Yuqorida berilgan qoidalarga amal qilish uchun nima qilish kerak?
2. Siz yana qanday qoidalarni qo'shgan bo'lar edingiz?
3. «Aql – boylik, odob – aqlning libosi» maqolining mazmunini oilangizdagilar bilan muhokama qiling.

KO'CHADA YURGANINGIZDA USHBU QOIDALARGA AMAL QILING

Kattalarga yo'l bering

Kattalarga joy bering

Baland ovozda
gaplashmang

Atrofni iflos
qilmang

Birovni qo'lingiz bilan
ko'rsatmang

II bob. Bilim va odob – inson ziynati

Tupurmang,
og'zingizdagi
ovqat bilan
gapirmang

Birovning gapini
bo'lmang

Barchaga
do'stona munosa-
batda bo'ling

Ichimliklar va
qo'lingizdagi ovqat
bilan do'konga kir-
mang va transportga
chiqmang

Aksa urganda,
yo'talganda
og'zingizni qo'lingiz
bilan berkiting.
O'zingiz bilan
dastro'mol olib yuring

Doimo ochiq
chehrali bo'ling

22-MAVZU: MEHR-OQIBAT – INSONIY FAZILAT

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

1. Oilangizdagi katta yoshdagilar sizga «Bir-biringizga mehrli bo'linglar» deb aytishganmi?
2. «Mehrli bo'lish» deganda nimani tushunasiz?
3. Siz maktabdan uyga borganingizda oilangizdagilarga birinchi bo'lib nima deysiz?
4. Oilangizdagilarga qanday yaxshi so'zlarni aytasiz?

Ikki aka-uka bor ekan. Ular dehqonchilik bilan shug'ullanishar ekan. Kuz kelib aka-uka hosilni yig'ib olishibdi-da, teng ikkiga bo'lishibdi.

Kech kirgach, uka akasiga bildirmay uyidan chiqib, to'g'ri omborxonaga boribdi. Omborxonada mo'ljallagan ishini bitirib uyiga xursand bo'lib qaytibdi va xotirjam yotib uxlabdi.

Ijodiy faoliyat

1. Nima deb o'ylaysiz, uka nima uchun omborxonaga borgan?
2. Siz ukaning o'rnida nima qilgan bo'lar edingiz?

II bob. Bilim va odob – inson ziynati

Tun yarmidan oqqanda akasi ukasiga bildirmay uydan chiqibdi va u ham omborxonaga boribdi. Mo'ljallagan ishini qilib, aka ham xursand bo'lib o'rniga kelib yotibdi.

Ertasi kuni ertalab aka-ukalar o'zlarining donlarini bozorga olib borib sotibdilar. Qarangki, akaning ham, ukaning ham donlarining miqdori teng ekan. Bu holdan uka qattiq ranjib, qozining oldiga boribdi. U yerda xuddi o'zi kabi donlar teng bo'lganligidan ranjib kelgan akasini uchratibdi.

Ijodiy faoliyat

1. Aka-uka bir-biridan yashirincha omborxonada nima ish qilgan bo'lishlari mumkin?
2. Nima uchun aka-uka bir-biriga bildirmasdan uydan chiqibdi?
3. Hikoyani davom ettiring.
4. Aka-ukalar nima uchun bir-biridan ranjigan bo'lishi mumkin?
5. Qozi qanday hukm qiladi deb o'ylaysiz?

Qozi aka-ukaning da'vosini birma-bir tinglabdi va ularga: «Sizlarga tarbiya bergan ota-onangizga rahmat!» – debdi. Chunki uka: «Akamning to'rt bolasi bor, men esa hali uylanmaganman, donni teng bo'lish adolatdan bo'lmaydi. Yarmini akamga qo'shib qo'yay», – deb, donidan akasining doniga qo'shib qo'ygan ekan. Akasi esa: «Men oilaliman, ukam uylanishi kerak, to'y qilishga pul kerak, donni teng bo'lish adolatdan bo'lmaydi», – deb, o'zining donidan ukasining doniga qo'shib qo'ygan ekan.

Ijodiy faoliyat

1. Hikoyaga sarlavha qo'ying.
2. Siz ukangiz yoki akangiz uchun o'zingizga zarur bo'lgan narsadan voz kecha olasizmi?
3. «Sizlarning eng yaxshingiz qarindoshlar holidan xabar olib turuvchingizdir» degan hikmat mazmunini oila a'zolaringizdan so'rang.
4. Hikoyada aka-ukalar o'rtasidagi munosabatni mehr-oqibat deyish mumkinmi?
5. Mehr-oqibatga misollar keltiring.

23–24-MAVZULAR: QARI BILGANNI PARI BILMAS

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

1. «Qarisi bor uyning parisi bo'ladi» deganda nimani tushunasiz?
2. Nima uchun oilangizdagilar tadbir o'tkazmoqchi bo'lsalar, kattalar bilan maslahat qilish kerak deyishadi?
3. Siz biror-bir ishni boshlashdan avval kim bilan maslahatlashasiz?

AVGUSTNING O'G'RILIGI

Maktabdan qaytgan Umidjon darhol oyisining yoniga boribdi-da: «Oyi-jon, nega 12 oydagi kunlarning sanog'i har xil? Ayniqsa, fevral kunlari boshqa oylarnikiga qaraganda juda kam. Buning sababi nimada?!» – deb so'rabdi. Umidjonning oyisi biroz o'ylanib turdi-da: «Bilmasam, o'g'lim. Bu savoling bilan meni ham qiziqtirib qo'yding. Rostdan ham, nega fevralning kunlari boshqa oylarnikidan kam? Bu savolingga javobni, yaxshisi, buvangdan borib so'ragin», – debdi. Sabri chidamay, betoqat bo'lgan Umidjon bog'da o'tirgan buvasining yoniga borib salom bergach, so'rabdi: «Buva-jon, siz fevral oyida tug'ilgansiz. Nega bu oyning boshqa oylarga qaraganda kunlari kam?» Buva nabirasining salomiga alik olib, peshonasidan o'pib qo'ydi-da, jilmayib, shunday dedi: «O'zimning ziyrak-kina nabiram. Bundan bir necha yillar avval, xuddi sening yoshingda men ham shu savolga javob topaman, deb juda qiziqqan edim. Sababi, men 29-fevral kuni tug'ilganman. Tengdoshlarim tug'ilgan kunini har yili nishonlasa, mening tavallud kunim to'rt yilda bir marotaba bo'lardi. Lekin ota-onam meni xafa bo'lmasin deya, 28-fevral kuni tug'ilgan kunim bilan tabriklab, nishonlab berishardi. Men «Tug'ilgan kunim uch yil qayerga g'oyib bo'lar

II bob. Bilim va odob – inson ziynati

ekan-a?» – deb hayron bo'laverardim. Bir kuni bobom menga bir ertak aytib berdilar. Senga hozir shu ertakni so'zlab beraman. Bu ertak sening barcha savollaringga javob topishingga yordam beradi. Endi yaxshilab o'tirib olgin-da, diqqat bilan tingla!

Taqvimlar mamlakati-
tada Yil janobining 12 ta
farzandi bo'lib, to'ng'ichi
Yanvar, eng kichigi esa
Dekabr ekan. Yanvar qul-
kalit yasashni xush ko'rar,
eski yilga qulf ilib, yangi
yilni ochib berarkan. Fevral rosa
uyquchi bo'lib, uni har kuni zo'rg'a
uyg'otishar, Mart esa oylar ichida

eng ijodkori ekan. Kamalakdan rang olib daraxtlarni yashilga, chechaklarni nim pushtiga, osmonni esa havorangga bo'yashni yaxshi ko'rarkan. Uning ukasi Aprel ham akasi kabi yomg'irni, qo'ziqorinni, qulupnayni yoqtirarkan. May esa mevalarsiz yasholmas ekan. Iyun bo'sh qoldi deguncha anhorga cho'milishga keta-verarkan. Iyul bilan Avgust doim bir-biri bilan tortishar, bu a'lochi Sentabrning kitob o'qishiga xalal berarkan. Oktabr tinmay she'r yozib, ularni aka-ukalariga o'qib berishdan charchamas ekan. Noyabrning sevimli mashg'uloti bo'yoqchilik bo'lib, daraxt barglarini erinmay tillarangga bo'yab chiqar ekan. Dekabr kichkina bo'lsa-da, eng cho'rtkesari, «Qolgan ishga qor yog'ar» degan shiorga amal qilar ekan.

Bir kuni Yil janobi hisobidagi 366 kunni qanday qilib teng taqsimlash haqida o'ylab qoldi. Hisob-kitob qilib ko'rsa, 6 oyga 30 kundan, yana 6 oyga 31 kundan to'g'ri kelibdi. Shunda tartibni Yan-

vardan boshlab, birinchi oyni 31, ikkinchi oyni 30 kun deb belgilabdi. Tartib shu tarzda davom etibdi...

Kunlardan bir kun nima bo'libdi-yu, Iyul bilan Avgust yana janjallashib qolishibdi. Jahli chiqqan Iyul Avgustga qarab:

– Sen mendan kichiksan, buning ustiga, kunlaring menikidan bitta kam bo'lsa, buncha kerilmasang, – debdi.

Avgust xafa bo'libdi. Kechasi bilan ko'ziga uyqu kelmabdi. Qarasa, hamma shirin uyquda emish. Fevralning uyqusi boshqalarnikidan qattiq bo'lgani uchun sekingina borib, uning bir kunini o'g'irlabdi-da, o'zining oyiga qo'shib qo'yibdi. Ertangi janjallarida u akasi Iyulga: «Mening kunlarim ham seniki bilan teng», deb maqtanibdi. Buni eshitgan aka-ukalar hayron bo'lgancha o'z taqvimiga qarashganida, Fevralning bir kunikamayib qolganini bilib qolishibdi. Bundan aka-uka oylarning dili ranjibdi. Avgust o'ylamay qilgan ishidan pushaymon bo'libdi. Lekin ko'chirilgan kunni o'rniga qaytarib bo'lmabdi. Shu sabab sakkizinchi oydan keyingi tartib buzilibdi. Fevral esa uyquchiligidan bir kunidan butunlay ayrilibdi.

Bu ham yetmaganidek, Yil janobi Fevralni tarbiyalash maqsadida: «Agar vaqtda uyg'onmasang, yana bir kuningni kamaytirib qo'yaman», deb shart qo'yibdi. Fevral esa to'rt yilda bir marotabagina bu mashaqqatli ishning uddasidan chiqar, o'z vaqtida uyg'onib, 29 kunga ega bo'lar ekan».

Ertakni hayrat bilan tinglagan Umidjon ko'zlarini katta-katta

II bob. Bilim va odob – inson ziynati

ochganicha buvasidan so'radi: «Buva-jon, siz ham Avgustning qilmishidan hech xafa bo'lganmisiz? Axir uni deb tug'ilgan kuningiz to'rt yilda bir marotaba kelar ekan-ku!» Nabirasining bergan savoliga buva jilmayibgina shunday javob qildi: «Rostini aytsam, har yil fevral oyi kelganida Avgustning xudbinligi, o'ylamay qilgan ishidan biroz ranjiyman. Uning birgina o'g'riligi sababli aka-ukalarining kunlaridagi tartib ham o'zgarib ketgan-da. Lekin Avgust bu ishidan hozirgacha oilasi oldida o'zini aybdor his qilar ekan. Shuning uchun ham u kim bo'lishidan qat'i nazar har bir bosayotgan qadami, gapirayotgan gapi, qilayotgan ishi to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini yaxshilab o'ylab, keyin bajarishi kerak».

Nilufar Jabborova

Ijodiy faoliyat

1. Taqvimlar mamlakatidagi Yil janobining 12 farzandi qanday xislatlarga ega ekan?
2. Yil janobi hisobidagi 366 kunni qanday qilib teng taqsimladi?
3. Avgust nega xafa bo'ldi?
4. Yil janobi Fevralga nima deb shart qo'ydi?
5. Fevral qaysi kamchiligi uchun kunlaridan ayrildi?
6. «Qariyalar – xonadonimiz fayzi» degan hikmatni yuqoridagi ertak bilan bog'lab tushuntirishga harakat qiling.

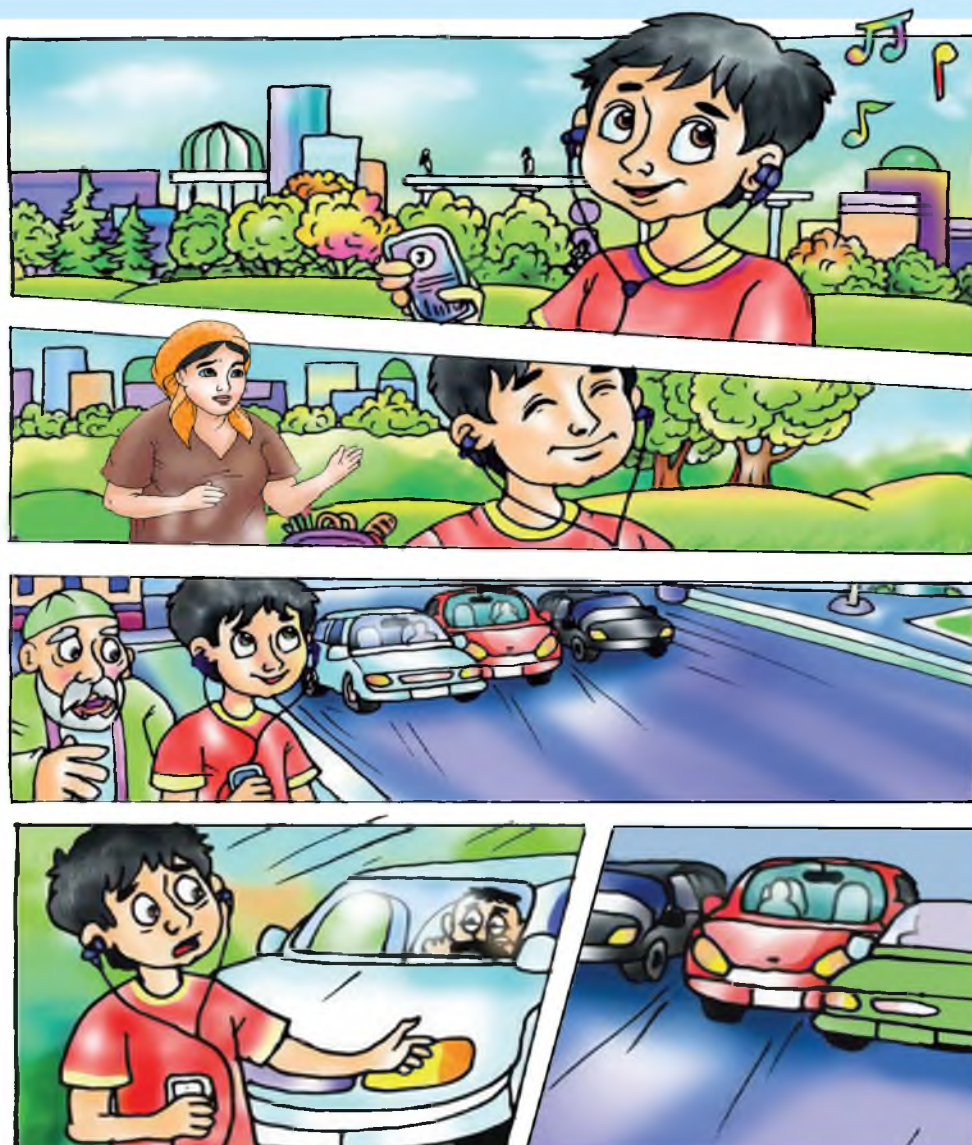

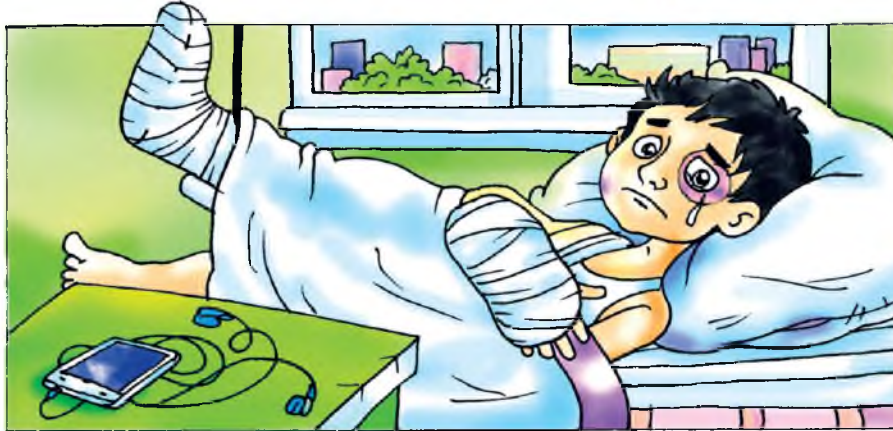
25-MAVZU: QULOG'IGA QULOQCHIN TAQQAN «QULOQSIZ» BOLA

Ijodiy faoliyat

1. Rasmlar asosida hikoya tuzing.
2. Bunday voqeaning oldini olish mumkin edimi?
3. Bu vaziyatda qanday qoidalar buzilgan?
4. Yo'l harakati qoidalariga amal qilish zarurmi? Nima uchun?

Oila davrasida

1. «Bola aziz – odobi undan aziz» degan hikmatni komiks bilan bog'lab tushuntiring.
2. Fikrlaringizni daftaringizga yozing.
3. «Eng zo'r qurol – o'tkir aql, yarog' bo'lsa – donishmandlikdir» degan fikrni oila a'zolaringiz bilan muhokama qiling.

26-MAVZU: MAHALLA VA QO'NI-QO'SHNICHILIK

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

1. Kattalardan «Bu qo'shnining haqi» degan iborani eshitganmisiz? Qo'shnining haqi nimada bo'lishi mumkin?
2. Siz yashaydigan uyda qo'shnilar bir-biriga qanday munosabatda bo'lishadi?
3. «Qo'shning tinch – sen tinch» degan maqolni izohlang.

«GIRGITTON BUVI»NING YAPON NEVARASI

...Bir mahal ayvon tomondan «Girgitton buvi»ning ovozi keldi.
– Hay-hay, girgitton, tegma, tegma yong'oqqa!

Shunday deb ildam keldi-da, qo'limdagi yong'oqlarni olib, pastak devor osha naryoqqa uloqtira boshladi. So'ng xazon orasida yotgan boshqa yong'oqlarni ham enkayib tergancha, devor ortiga tashladi. Buvining bunday «qizg'anchiq»ligiga hayron bo'lib turib qoldim. Nihoyat, to'kilgan yong'oqlar qolmagani-ga ishonch hosil qilgach, qo'limdan yetakladi:

– Yuraqol, girgitton, sanga boshqa yong'oq beraman!

Pastak bostirmaga olib kirdi-da, savatda uyilib yotgan yong'oqlardan hovuchlab olib, do'ppimni to'ldirib berdi...

O'tkir Hoshimov

Ijodiy faoliyat

1. Ushbu hikoyada qanday qadriyatlarimiz tilga olinadi?
2. Bu qadriyatlarning shakllanish makoni qayer?

MAHALLAGA MAHALLA FUTBOL

Ko'chada maza qilib to'p tepayotgan Adhamni onasi chaqirib qoldi. Bundan norozi Adham xohlamay onasining oldiga yugurdi.

– Mahallaga mahalla futbol o'ynayapmiz. Agar men ketsam, mahallamiz yutqazib qo'yadi!

– Mayli, mana bu chiqindilarni tashlab kelib, o'yiningni davom ettirarsan, – dedi buyruq ohangida onasi. Adham onasidan javob tekkanidan xursand bo'lib, chiqindi solingan xaltani olib yugurib ketdi. Lekin chiqindilarni yo'l chetidagi ariqqa to'kib yubordi.

Ijodiy faoliyat

1. Adhamning qilmishini «Mahalla taqdiri mamlakat taqdiri bilan chambarchas bog'liqdir. Mahalla obod bo'lsa, yurt obod, mahalla tinch bo'lsa, yurt tinch bo'ladi» degan hikmat asosida baholang.
2. Adham qaysi qadriyatlarga zarar yetkazdi?

YONG'IN

Ko'chaning birinchi muyulishida bir ayol yolg'iz o'zi yashar edi. Kechasi uning uyida isitgichning nosozligi tufayli yong'in sodir bo'ldi. Uning uyi hech bir hovliga tutashmagan bo'lsa-da, mahallaning katta-kichigi o't o'chirishga shoshildilar. O't o'chiruvchilar kelganda ham odamlar yong'in sodir bo'lgan xonadondan turli narsalarni olib chiqishar, mahalla oqsoqoli ko'rsatgan yerga yig'ar edilar. Odamlar yelkama-yelka turib, bir-birlariga suv uzatishar, kimdir qum separdi. Yong'in bartaraf etildi. Mahallaning ahilligi tufayli ayol va uning hovlisiga katta zarar yetmadi.

Bilasizmi?

Ma'lum bir mahallada istiqomat qiluvchi odamlar faqat qo'ni-qo'shnichilik rishtalari bilangina emas, balki ichki tartib-qoida, ma'naviy-axloqiy me'yorlar, urf-odatlar, an'analar, umumiy manfaatlar va majburiyatlar bilan ham bog'liqdir. Mahalla hayotining jamoa bo'lib yashash tarzi jamoatchilik tizimini keltirib chiqardi. Mahallaga uning hududida yashaydigan aholi tomonidan saylab qo'yiladigan oqsoqol (mahalla raisi) boshchilik qiladi.

Ijodiy faoliyat

1. Mahalla aholisini nima birlashtiradi?
2. Mahalla aholisining harakatlarini «daxldorlik» iborasi bilan bog'lash mumkinmi?
3. Matnlar asosida tushirib qoldirilgan so'zlarni toping.

Buvining bunday _____ ligiga _____ bo'lib turib qoldim.

Yuraqol, girgitton, sanga boshqa _____ beraman!
_____ bostirmaga olib kirdi-da, _____ uyilib yotgan yong'oqlardan hovuchlab olib, _____ to'ldirib berdi...

Adham onasidan _____ tekkanidan xursand bo'lib, _____ solingan xaltani olib yugurib ketdi. Lekin chiqindilarni yo'l chetidagi ariqqa _____ yubordi.

O't o'chiruvchilar kelganda ham odamlar _____ so-dir bo'lgan _____ turli narsalarni olib chiqishar, mahalla _____ ko'rsatgan yerga yig'ardilar.

Mahallaning _____ tufayli ayol va uning hovlisiga katta _____ yetmadi.

Oila davrasida

1. Nima sababdan mahallaga «Qadriyatlar beshigi» deb ta'rif berilganligi haqida o'z fikringizni ayting.
2. «Bir farzandning tarbiyasi uchun yetti mahalla mas'ul» degan hikmatning ma'nosini oilangizdagi kattalardan so'rang.

II BOB YUZASIDAN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. «Bilmaganni so‘rab o‘rgangan – olim, orlanib so‘ramagan – o‘ziga zolim» maqolini o‘zingizning hayotingiz bilan bog‘lab, kichkina hikoya tuzing. Hikoyangizni ma‘nosi yaqin maqollar bilan yakunlang.

2. Bilimning tarbiyaga nima aloqadorligi bor? Bilimsiz inson odobli bo‘lmaydimi? Odobsiz bolaning bilim olishiga nima xalaqit beradi? Oila davrasida muhokama qilib, xulosangiz bilan sinfda o‘rtoqlashing.

3. Olijanoblik, insoniylik xislatlarini qanday tushunasiz? Sinfdoshingizga nazorat ishini ko‘chirtirish, singlingiz (ukan-giz)ga uy vazifasini ishlab berish, birovning xatosini ko‘rib, ko‘rmaslikka olishni siz olijanoblik, insoniylik deb bilasizmi? Nima uchun?

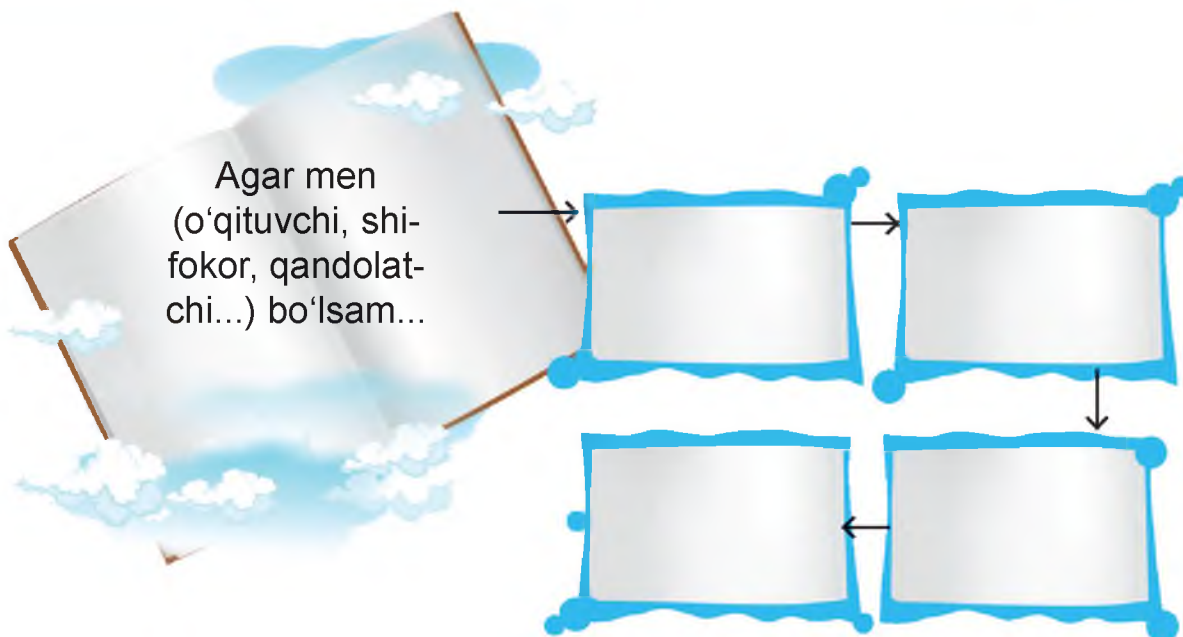
4. Bilim olishimizda bizga ko‘makchi va xalaqit beruvchi omil-larni jadvalda ifodalang:

Bilim olishimizga yordam beradi	Bilim olishimizga xalaqit beradi
Ustozlarimizni hurmat qilishimiz	Ustozlarimizni xafa qilishimiz

5. Siz qanday kasblarni bilasiz? Kasbning keraksizi bormi?

6. 83-betdagi chizmaga e‘tibor qarating. Xohlagan kasbingizga erishishdan maqsadingiz haqida fikr yuriting.

7. O‘zingiz mustaqil kun tartibingizni tuzing. Dars tayyor-lash, kitob o‘qish, uy yumushlariga yordam berish, sport bilan shug‘ullanish, o‘z vaqtida ovqatlanishga ajratilgan vaqtingizni kompyuter o‘yinlariga chalg‘igan vaqtingiz bilan solishtiring. «Qolgan ishga qor yog‘ar» mavzusida hikoya tuzing.

8. Quyidagi tugallanmagan gaplar asosida ehtiyotkorlik siz uchun muhimligini asoslang:

Avtomobil yo'lini kesib o'tish qoidalariga qat'iy rioya qilmasam...

Suv havzasiga yolg'iz borib, cho'milsam...

Odam yurishi taqiqlangan chegaraga kirsam...

Uyda pichoq, qaychi, o'tkir sirtli buyumlarni ehtiyotsizlik bilan ishlatsam...

Ko'chada begona yo'lovchi bilan ketsam...

9. «Kitob mening hayotimda» deb nomlangan insholar tanlovida ishtirok eting. Sizning hayotingizda kitobning o'rnini tushuntirib bering.

10. Sizga kitob sovg'a qilmoqchi bo'lishsa, qaysi kitobni olishni xohlar edingiz? Bu kitobga qiziqishingizga kim sababchi bo'lgan?

11. 3-sinf bolasi kompyuter qarshisida qancha vaqt o'tirishi mumkinligini bilasizmi? Siz kompyuterdan nima maqsadda foydalanasiz?

12. Kompyuter, uyali telefonlarning foydali va zararli tomonlarini esga oling.

Afzalligi:

Zarari:

REJALI ISH – BEJOG'LIQ ISH

27–28-MAVZULAR: TEJAMKORLIK

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

1. «Tejash» deganda nimani tushunasiz?
2. Nimalarni tejash mumkin?
3. Siz quyidagilardan qaysi birini va nima uchun tejagan bo'lar edingiz?
Suv, vaqt, gaz, qog'oz, elektr energiyasi, ruchka, qalam...
Bu ro'yxatga yana nimalarni qo'shgan bo'lar edingiz?

Nozima maktabdan keldi-da, darhol dars tayyorlashga o'tirdi. Onasi: «Avval qorningni to'yg'azib ol, keyin biroz dam olgin, so'ng dars qilasan», – deyishiga qaramasdan, darsga sho'ng'ib ketdi. «Oyijon, darslarimni tayyorlab olsam, keyin xotirjam televizor ko'raman. Men vaqtimni tejayapman», – deya javob berdi Nozima. Bu hol muntazam takrorlanar edi.

Bir kuni Nozimaning qorni rosa og'ridi. Onasi uni shifoxonaga olib bordi. Shifokor betartib ovqatlanmaganligi uchun Nozimaning oshqozoni og'rganini, endi biroz muddat kasalxonada davolanishi kerakligini aytdi.

Ijodiy faoliyat

1. Nozima nimani tejadi? U to'g'ri ish qildimi?
2. Nozimaning vaqti tejaldimi?
3. Siz vaqtingizni qanday tejaysiz?

Yoz kunlarining birida Akbar o'rtoqlari bilan tog' yonbag'riga o'ynagani chiqdi. Akbarning onasi unga tez-tez suv ichib turishini, bo'lmasa oftob urib qo'yishi mumkinligini tayinlab, idishga suv quyib bergan edi. Bolalar rosa o'ynab charchadilar. Hamma chanqab o'zining idishidan suv icha boshladi.

Akbar esa ehtiyotsizlik qilib idishini oftobda qoldiribdi. Bolalardan biri: «Bu

suvni ichma, to'kib tashla», – desa ham, «Uvol bo'ladi», – deb, suvni ichdi. Kechga borib Akbarning qorni og'rib, isitmasi ko'tarildi.

Onasi uni shifokorga olib bordi. Shifokor Akbarni oftob urganligini aytdi. Akbar bir necha kun ko'chaga chiqmasdan uyda qoldi.

Ijodiy faoliyat

1. Akbar nimani tejadi? U to'g'ri ish qildimi?
2. Suvni qaysi vaqtlarda tejash kerak?
3. Siz suvni qanday tejaysiz?

III bob. Rejali ish – bejog'liq ish

Qobil oynadan qarab turgan edi, bir payt qo'shnining oshxona-sidan tutun chiqayotganini ko'rdi va tezlik bilan o't o'chiruvchilarga qo'ng'iroq qildi.

Keyinchalik aniqlanishicha, uy egasi gu-gurtni tejash uchun gazni o'chirmagan ekan. Gaz ko'tarilib, olov tezlashishi natijasida gazga yaqin turgan so-chiq yonib ketibdi.

Ijodiy faoliyat

1. Gugurtni qanday tejash kerak?
2. Tejalgan gugurt yana qanday oqibatlar-ga olib kelishi mumkin edi?
3. Siz nimani tejagan bo'lar edingiz, gugurtnimi, gaznimi?

Zarifa kitobning chiroyli gullar rasmi tushi-rilgan varag'ini yirtib oldi-da, daftarining us-tini bezatdi. Uni kuzatib turgan Zahro: «Voy, nega kitobni yirtding?» – dedi.

«Nima ishing bor. Menga buni dadam olib berganlar, maktabniki emas, o'zimniki», – deb javob berdi Zarifa.

Zahro: «Nima farqi bor, kitobni asrash kerak-ku! Dadang shu kitobni olib berish uchun qancha mehnat qilganlar. Bu kitobni yozish uchun qancha mehnat sarflanganini bilasanmi?» – dedi.

Zarifa bo'lsa: «Kitobning puli to'langan, u meniki, xohlaganimni qilaman», – deb javob berdi.

Ijodiy faoliyat

1. Berilgan hikoyalarga sarlavha qo'ying.
2. Zarifa to'g'ri ish qildimi?
3. Siz o'quv qurollaringizni qanday saqlaysiz?
4. Zarifa nimani uvol qildi?
5. Hikoyalar asosida tushirib qoldirilgan so'zlarni toping.

Onasi: «Avval qorningni to'yg'azib ol, keyin biroz _____ olgin, so'ng _____ qilasan», – deyishiga qaramasdan, _____ sho'ng'ib ketdi.

Shifokor _____ ovqatlanganligi uchun Nozimaning oshqozoni _____, endi biroz _____ kasalxonada _____ kerakligini aytdi.

Akbarning onasi unga tez-tez suv _____ turishini, bo'lmasa oftob _____ qo'yishi mumkinligini _____, idishga suv quyib bergan edi.

Shifokor Akbarni _____ urganligini aytdi.

Keyinchalik aniqlanishicha, uy egasi gugurti _____ uchun gazni _____ ekan.

Zahro: «Nima farqi bor, kitobni _____ kerak-ku! Dadang shu _____ olib berish uchun qancha _____ qilganlar. Bu kitobni _____ uchun qancha mehnat _____ bilasanmi?» – dedi.

III bob. Rejali ish – bejog'liq ish

Ajdodlarimiz doimo suv ifloslanishining oldini olishga harakat qilganlar. Xalqimizda «Suvga tupurma, suvga axlat tashlama», deb bolalarga o'rgatishadi, lekin keyingi vaqtlarda odamlar bu so'zlarni unutib, suvdan noto'g'ri foydalana boshladilar, natijada...

Ijodiy faoliyat

1. Suvdan noto'g'ri foydalanish natijasida qanday oqibatlar yuzaga kelganligini o'zingiz ayting.
2. Xalqimizda «Hamma narsaning uvoli bor», «Nimani xor qilsang, o'shanga zor bo'lasan» degan maqollar bor. Siz bu maqollarni qanday tushunasiz?
3. Maktabingizda, uyda nimani qanday tejaysiz?
4. Gaz, elektr energiyasini tejash uchun nima qilish kerak?

Bilasizmi?

Ajdodlarimiz suv tanqis hududlarda uni to'plash va saqlash uchun maxsus gumbazli hovuz qurganlar. Sardobaga kirish uchun eshik ham o'rnatganlar. Suvni toza saqlash maqsadida uning oldi devor bilan o'ralgan.

Oila davrasida

1. Rasmlarga e'tibor bilan qarang. Ularning suv bilan bog'liq tomoni bormi?
2. 1, 2, 3, 4, 5-rasmlardagi holatlarning 6, 7, 8, 9-rasmlardagi holatlarga qanday ta'siri bor?
3. Bir kunda suvni nimalarga sarflaysiz?
4. Suvni nima uchun asrash kerak? Suvni tejashni bilasizmi?
5. 1 va 2-rasmlardagi holatlarning oldini olish mumkinmi?
6. «Tabiat ne'matlarini asrash» mavzusida rasmlar ko'rgazmasini tashkil qiling.

29-MAVZU: VAQT QANDAY TEJALADI?

Aqlni charxlash uchun savol va topshiriqlar

1. Vaqtни tejlash uchun nima qilishni maslahat bergan bo'lar edingiz?
2. Siz o'z vaqtingizni nimalarga sarflaysiz?
3. Ta'til kunlari yaqin. Siz ta'tilingizni qanday o'tkazmoqchisiz?

NINACHI BILAN CHUMOLI

Ninachi sho'x kuylab chaldi soz,
Sayrlarda o'tdi go'zal yoz,
Tomoshadan bo'shay demadi,
Qish g'amini sira yemadi.
Shunday... bosib keldi qora qish,
Ulgurmadi, qoldi ko'p yumush.
Dalalar bo'sh endi, yo'llar jim,
Izg'irinda yo'qlamas hech kim.
Har barg soyasida sayl yo'q,
Uy izlashga darmon, mayl yo'q.
Kunlar sovuq, boshlandi ochlik,
Ninachini bosdi muhtojlik.
Och qoringa qo'shiq na hojat,
Ninachi ham sezdi halokat.
Vahm tushdi shirin joniga,
Chumolining keldi yoniga.
«Yomon kunga qo'yma, o'rtoqjon,
Toki yig'ib olayin darmon,

Yoz kelguncha meni och qo'yma,
Ayozlarda yalang'och qo'yma».
«Hayron bo'ldim! Nega ruhing bo'sh.
Ishlabmiding yoz chog'ida, xo'sh?» –
Deb so'radi undan Chumoli.
«Vaqt bormidi, – der, – ish qilgali,
Maysazorda men chalib surnay,
Taralla-yu yalla har nafas,
Xayolimga qish kelgan emas».
«Hali shunday degin?»
«Ha, shunday,
Qo'shiq aytib o'tdim yoz bo'yi».
«Qo'shiq aytib? Ajab bo'lipti,
Endi o'yin tushmoq qolipti».

I.A. Krilov

Oila davrasida

1. «Ninachi bilan chumoli» she'rini ifodali o'qing.
2. Siz ninachiga qanday maslahat bergan bo'lar edingiz?
3. Yozgi ta'tilda nima bilan shug'ullanishingizni oilangizdagilar bilan gaplashib oling.
4. Vaqtingizni to'g'ri taqsimlashni o'rganing.

III bob. Rejali ish – bejog'liq ish

III BOB YUZASIDAN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. «Tejamkorlik» so'zini qanday tushunasiz?
2. Vaqtni behuda sarflash nimaga olib keladi? Siz vaqtdan unumli foydalanasizmi?
3. Suvni tejamaslik nimaga olib keladi? Bir kunda qancha suv sarflashingizni taxmin qilib ko'ring. Suvsiz bir kunni tasavvur qiling.
4. Uyingizda, maktabda elektr energiyasini tejab ishlatasizmi? Agar elektr energiyasi bo'lmaganida... Gapni tugallang.
5. Kattalardan so'rab ko'ring, tabiiy gaz bo'lmagan paytlarda odamlar qanday kun ko'rgan? Gazdan maqsadsiz foydalanish nimaga olib keladi?
6. O'quv qurollarini qayerdan olasiz? O'qituvchingizdan o'quv qurollari yetishmasligi sababli maktabga bora olmaydigan chet ellik tengdoshlaringiz haqida so'zlab berishini iltimos qiling.

MUNDARIJA

2-SINFDA O'RGANGANLARIMIZNI TAKRORLAYMIZ.....	3
---	---

I BOB. ORZULAR MAQSADLAR SARI YETAKLAYDI

1-MAVZU: MUNOSIB FARZAND.....	4
2–3-MAVZULAR: MUVAFFAQIYAT – QAT'İYAT VA MEHNAT NATIJASI.....	7
4-MAVZU: SERQUYOSH, HUR O'LKA.....	14
I BOB YUZASIDAN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR.....	17

II BOB. BILIM VA ODOB – INSON ZIYNATI

5-MAVZU: ENG BUYUK SHARAF.....	19
6-MAVZU: BILIM Olish ODOBI	22
7-MAVZU: KIM BO'LSAM EKAN?	26
8–9-MAVZULAR: VAQTING KETDI – BAXTING KETDI	29
10–11-MAVZULAR: EHTIYOTKORLIK	32
12–13-MAVZULAR: KITOB – BILIM MANBAYI	36

14–15-MAVZULAR: ELEKTRON AXBOROTLAR	40
16–17-MAVZULAR: KIYINISH MADANIYATI.....	44
18–19-MAVZULAR: OZODALIK – INSON KO‘RKI	52
20-MAVZU: OZODALIKNI XONAMIZDAN BOSHLAYMIZ.....	56
21-MAVZU: INSON ODOBI BILAN GO‘ZAL.....	62
22-MAVZU: MEHR-OQIBAT – INSONIY FAZILAT	67
23–24-MAVZULAR: QARI BILGANNI PARI BILMAS	70
25-MAVZU: QULOG‘IGA QULOQCHIN TAQQAN «QULOQSIZ» BOLA.....	76
26-MAVZU: MAHALLA VA QO‘NI-QO‘SHNICHILIK.....	78
II BOB YUZASIDAN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR.....	82

III BOB. REJALI ISH – BEJOG‘LIQ ISH

27–28-MAVZULAR: TEJAMKORLIK	84
29-MAVZU: VAQT QANDAY TEJALADI?.....	90
III BOB YUZASIDAN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR.....	92

O'quv nashri

Ro'ziyeva Dilnoz, Ismatova Nargiza, Mo'minova Laylo, Islomov Zohidjon,
Rahimjonov Durbek, Sattorov Shuhrat, Zamonov Zokir, Maxmudov Obiddin,
Zokirova Sevara, Shermuxamedova Saodat, Akkulova Saodat,
Xolmuxamedova Nilufar, Madaliyeva Sevara

TARBIYA 3

BAXT VA MUVAFFAQIYAT SIRLARI

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining
3-sinf o'quvchilari uchun darslik

Muharrirlar: **Toshpo'lat Mirzayev, Abdumurod Tilavov**

Rassomlar: **Umid Sulaymonov, Sarvar Farmonov,
Dilmurod Mulla-Axunov**

Dizayner va sahifalovchi **Ravshan Malikov**

Texnik muharrir **Tatyana Xaritonova**

Musahhih **Gulnoz Xudoyorova**

Nashriyot litsenziyasi № AI 542, 02.10.2013.

Bosishga 2020-yil 7-avgustda ruxsat etildi. Bichimi 60x84 $\frac{1}{8}$.
Ofset qog'ozi. «Arial» garniturasida ofset bosma usulida bosildi.

Shartli bosma tabog'i 11,16. Nashr tabog'i 12,0.

Adadi 537 697 nusxa. Buyurtma № 20.

«Sano-standart» nashriyoti, 100190, Toshkent shahri,
Yunusobod-9, 13-54. E-mail: sano-standart@mail.ru

«Sano-standart» MCHJ bosmaxonasida chop etildi.

Toshkent shahri, Shiroq ko'chasi, 100-uy.

Telefon: (371) 228-07-96, Faks: (371) 228-07-95

COLORPACK

Dizayn konsepsiyasi va uslubi bosh pudratchi
«Kolorpak» MCHJ tomonidan ishlandi.

Darslik holatini ko'rsatuvchi jadval

№	O'quvchining ismi, familiyasi	O'quv yili	Darslikning olingandagi holati	Sinf rahbarining imzosi	Darslikning topshirilgan-dagi holati	Sinf rahbarining imzosi
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						

Darslik ijaraga berilib, o'quv yili yakunida qaytarib olinganda yuqoridagi jadval sinf rahbari tomonidan quyidagi baholash mezonlariga asosan to'ldiriladi:

Yangi	Darslikning birinchi marotaba foydalanishga berilgandagi holati.
Yaxshi	Muqova butun, darslikning asosiy qismidan ajralmagan. Barcha varaqlari mavjud, yirtilmagan, ko'chmagan, betlarida yozuv va chiziqlar yo'q.
Qoniqarli	Muqova ezilgan, birmuncha chizilib chetlari yedirilgan, darslikning asosiy qismidan ajralish holati bor, foydalanuvchi tomonidan qoniqarli ta'mirlangan. Ko'chgan varaqlari qayta ta'mirlangan, ayrim betlarga chizilgan.
Qoniqarsiz	Muqova chizilgan, yirtilgan, asosiy qismidan ajralgan yoki butunlay yo'q, qoniqarsiz ta'mirlangan. Betlari yirtilgan, varaqlari yetishmaydi, chizib, bo'yab tashlangan. Darslikni tiklab bo'lmaydi.